

MOMENTS MADURATIUS A L'AULA: *una mirada enfocada al mes de naixement.*

Projecte d'investigació Treball de Fi de Grau

Facultat de Ciències de l'Educació i la Psicologia

Grau d'Educació Infantil - Curs 2020/2021

Foix Nonide Casals

Dirigit per Raquel Riera Sal

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

RESUM.

En aquest document s'exposa un Treball de Fi de Grau en forma d'estudi qualitatiu – interpretatiu.

A partir de diferents fonts empíriques i algunes teories d'autors com R. Kellogg o A. Machón entre altres, la recollida de 40 dibuixos sobre la figura humana elaborats per nens i nenes de P3, P4 i P5 i una entrevista a 47 mestres i altres professionals de l'ensenyament, es pretén estudiar la influència del mes de naixement amb relació al desenvolupament 3-6, és a dir, d'infants que cursen el segon cicle d'Educació Infantil.

Així doncs, s'extrauran les conclusions a partir de la interpretació d'aquests dibuixos, tot tenint en compte el moment maduratiu en que es troba cada infant, i segons el punt de vista dels professionals que viuen el dia a dia amb aquest alumnat i que l'acompanyen en el seu procés d'ensenyament – aprenentatge. Després de realitzar l'estudi de casos en qüestió, s'ha comprovat que, tal com es deia a la hipòtesi, les diferències inicials entre l'alumnat de principis i de finals d'any existeixen. Tot i així, no és un factor determinant, ja que hi ha altres aspectes com ara la personalitat de cadascú, l'estimulació que reben tant en l'àmbit familiar com en l'escolar i l'entorn on creixen, que també influeixen en el seu desenvolupament maduratiu i d'aprenentatge.

Paraules clau: desenvolupament maduratiu, dibuix de la figura humana, dibuix infantil, esquema corporal, evolució del dibuix, influència del mes de naixement.

RESUMEN.

En este documento se expone un Trabajo de Fin de Grado en formato de estudio cualitativo – interpretativo.

Partiendo de diferentes fuentes empíricas y algunas teorías de autores como R. Kellogg o A. Machón entre otros, la recogida de 40 dibujos sobre la figura humana elaborados por niños y niñas de P3, P4 y P5 y una entrevista a 47 maestros y maestras y otros profesionales de la enseñanza, se pretende estudiar la influencia del mes de nacimiento con relación al desarrollo 3 – 6, es decir, de niños que cursan el segundo ciclo de Educación Infantil.

Así pues, se extraerán las conclusiones a partir de la interpretación de estos dibujos, teniendo en cuenta el momento madurativo en que se encuentra cada niño, y según el punto de vista de los profesionales que viven el día a día con este alumnado y lo acompañan en su proceso de

enseñanza – aprendizaje. Después de realizar el estudio de casos en cuestión, se ha comprobado que, tal como se decía en la hipótesis, las diferencias iniciales entre el alumnado de principios y de finales de año existen. Aún así, no es un factor determinante, puesto que hay otros aspectos como por ejemplo la personalidad de cada cual, la estimulación que reciben tanto en el ámbito familiar como en el escolar y el entorno donde crecen, que también influyen en su desarrollo madurativo y de aprendizaje.

Palabras clave: desarrollo madurativo, dibujo de la figura humana, dibujo infantil, esquema corporal, evolución del dibujo, influencia del mes de nacimiento.

ABSTRACT:

This document presents a end of year dissertation (TFG) as a qualitative and interpretative study.

Through a series of empirical sources, theories from authors such as R. Kellogg or A. Machón among others, a collection of 40 drawings of the human body drawn by children from P3, P4 and P5, as well as an interview that has been answered by 47 teacher and professionals, the aim of this dissertation is to study how the month of birth may influence the development of children aged 3-6, that is, corresponding to early childhood education.

In this vein, the conclusions will be drawn from the interpretation of said drawings, keeping in mind the maturative period each child is in, as well as the opinions of the professionals who spend every day with them and who are accompanying them through their learning process. After working on the case studies the results show that, as stated in the hypotheses, there are certain differences between children born at the beginning and at the end of the year. However, this factor is not determinant, as there are other aspects, such as personality, stimulation received within the family, their class or their surroundings, which also have an influence on the development of the children's learning and growth.

Key words: maturative development, drawing of the human figure, children's drawings, human figure, evolution of drawings, influence of the month of birth.

ÍNDEX:

1. INTRODUCCIÓ	5
2. CONTEXTUALITZACIÓ	7
3. MARC TEÒRIC	10
3.1. DESENVOLUPAMENT MADURATIU DELS NENS I NENES DE 3-6 ANYS	10
3.1.1 <i>Desenvolupament de les nenes i els nens entre 3 i 4 anys</i>	10
3.1.2 <i>Desenvolupament de les nenes i els nens entre 4 i 5 anys</i>	12
3.1.3 <i>Desenvolupament de les nenes i els nens entre 5 i 6 anys</i>	13
3.2 EL DIBUIX INFANTIL EN INFANTS DE 3 A 6 ANYS	15
3.2.1 <i>Principis del dibuix</i>	17
3.2.2 <i>Etapas evolutives del dibuix infantil</i>	18
3.2.3 <i>Evolució del dibuix de l'esquema corporal</i>	22
3.3 ANÀLISI I INTERPRETACIÓ DEL DIBUIX DE L'ESQUEMA CORPORAL	26
3.4 INFLUÈNCIA DEL MES DE NAIXEMENT EN EL DESENVOLUPAMENT DELS INFANTS	27
4. MARC METODOLÒGIC	28
5. DISSENY DE LA RECERCA	31
5.1 POBLACIÓ I MOSTRA	31
5.2 VARIABLES MESURADES I INSTRUMENTS APLICATS	32
5.3 PROCEDIMENT I PLA D'ANÀLISI DE DADES	34
6. ANÀLISIS I INTERPRETACIÓ DE RESULTATS	37
7. DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS	50
7.1 GRAU D'ASSOLIMENT DELS OBJECTIUS	50
7.2 RESPOSTA A LA HIPÒTESI	50
7.3 LIMITACIONS	51
7.4 VALORACIÓ PERSONAL	52
8. PROPOSTA DE MILLORA	54
9. AGRAÏMENTS	55
10. BIBLIOGRAFIA	56
11. ANNEXOS	58

1. INTRODUCCIÓ.

El treball que exposo a continuació és l'estudi amb el qual jo, Foix Nonide Casals, finalitzo el grau d'Educació Infantil cursat a la Universitat Rovira i Virgili, a la Seu del Baix Penedès.

Per poder iniciar la redacció del treball, el vaig estructurar seguint l'índex proposat per la meva tutora, que també apareixia a la guia del Treball de Fi de Grau establert per la Universitat.

El primer que s'hi troba és el resum elaborat en tres idiomes diferents: català, castellà i anglès. Aquest sintetitza de forma senzilla, clara i entenedora la informació més rellevant de la investigació. Tot seguit, apareix la introducció que inclou la justificació de la temàtica escollida, els objectius d'investigació i els antecedents, entre altres. També la contextualització del treball, és a dir, l'explicació detallada d'on s'ha dut a terme aquest estudi. En aquest cas, s'esmenten els tres centres educatius als quals he accedit, per tal d'obtenir el material pràctic del treball. A continuació, el marc teòric que ens permet entendre els continguts bàsics del tema a investigar i és útil per fer la recerca, i el marc metodològic, que recull la metodologia emprada en el treball de camp, així com els dibuixos realitzats pels nens i nenes dels tres cursos d'Educació Infantil i els qüestionaris complimentats pel professorat. Després, formulo la meva hipòtesi de treball i descriu el disseny de recerca. En aquest últim apartat apareix la població i la mostra, les variables, els instruments utilitzats, el procediment seguit, l'anàlisi de les dades i finalment, la interpretació dels resultats. Per acabar, concloco l'estudi explicitant fins a quin punt s'han assolit els objectius i explicant si s'ha pogut donar resposta o no a tot el que plantejava en la meva investigació. Afegeixo una possible proposta de millora, els agraïments, la bibliografia i per últim, els annexos.

Quant a l'elecció de la temàtica amb la qual basaria la meva investigació, em va ser força complicada perquè estava indecisa. Volia trobar una idea original, sense caure en tòpics, però que pogués trobar-ne informació per fer la recerca i així extreure la pròpia opinió a partir dels estudis anteriors i dels raonaments d'autors experts en el tema. Va ser en començar les pràctiques d'enguany, trobant-me en situacions a l'aula, observant i analitzant diversos comportaments i actituds dels nens i nenes i sobretot, comentant-ho amb la meva tutora, que de seguida em van sorgir preguntes que volia respondre fent aquest treball. Sempre es parla de la diversitat existent dins l'aula, així com les diferències individuals (atenció, socialització, autonomia, memòria) aparents en els nens i nenes que en formen part, segons el seu moment maduratiu. És per això i perquè ho vaig corroborar en la meva estada a l'escola que vaig decidir

fer l'estudi sobre la influència que té el mes de naixement en el desenvolupament maduratiu dels infants d'Educació Infantil. Trobo que és un aspecte que tots els professionals coneixen de primera mà i sobretot en edats tan primerenques, ja que és quan més significatives són aquestes diferències i cal tenir-les en compte a llarg termini.

A partir d'aquí, concreto la meua investigació en un objectiu general, relacionat amb allò que vull estudiar i en conseqüència, uns de més específics que corresponen als instruments i eines utilitzades per a aconseguir-lo:

O.1 Estudiar la influència del mes de naixement amb relació al desenvolupament 3-6.

O.1.1 Comparar dibuixos infantils sobre l'esquema corporal, realitzats per infants de P3, P4 i P5, segons el seu mes de naixement.

O.1.2 Identificar elements gràfics dels dibuixos infantils sobre la figura humana que puguin ser indicadors del moment evolutiu del seu autor.

O.1.3 Obtenir dades sobre l'evolució madurativa general de l'alumnat d'Educació Infantil, a partir d'entrevistes respostes per mestres i altres professionals d'aquesta etapa.

O.1.4 Extreure conclusions comparant la informació obtinguda en els apartats anteriors.

Pel que fa a antecedents de la temàtica, dir que he trobat poca informació i estudis que tractin concretament l'efecte o influència que té el mes de naixement en el desenvolupament i la maduresa infantil. És cert que hi ha investigacions que tracten aquest tema, relacionant-ho amb el rendiment escolar i les probabilitats de repetició de curs, però no era ben bé el que buscava i ho veia per edats superiors a la que tracto en aquest treball. És per aquest motiu que vaig veure clar que realment era l'oportunitat de fer la meua pròpia investigació, la qual cosa em va motivar força.

2. CONTEXTUALITZACIÓ.

Per tal de realitzar la part pràctica del Treball de Fi de Grau que explicaré detalladament més endavant, vaig demanar la participació tant de l'alumnat d'Educació Infantil com del seu professorat, de tres centres educatius amb els quals tinc relació directa.

La primera d'elles és una Escola Rural situada al municipi de Subirats i dins la comarca de l'Alt Penedès, més concretament en un poble amb un entorn definit pel seu paisatge de vinyes i presseguers, un nucli urbà de cases unifamiliars agrupades al voltant de la plaça de Subirats i els carrers, barris i masies separats.

És un centre públic i laic, al qual assisteixen nens i nenes que provenen del mateix poble i d'altres barris com ara del Pago i de Cantallops, dels pobles de Can Rossell i dels Casots i d'urbanitzacions com la de Can Rossell i la Muntanya Rodona. També té alumnat d'altres poblacions de la comarca. La majoria són catalanoparlants, però també compta amb algunes famílies de parla castellana, moltes d'elles provinents de Barcelona i del seu cinturó industrial. N'hi ha alguna d'origen estranger, doncs l'índex d'immigració és força baix.

L'escola és d'una línia i actualment són 122 alumnes, distribuïts en 9 grups (des de P3 fins a 6è) reconeguts pel Departament d'Educació. S'organitzen per cicles i dins de les possibilitats de ràtios, s'incorpora més d'un professional a l'aula. El fet que els grups - classe no siguin nombrosos, els permet tenir un tracte individualitzat amb cadascun dels infants i alhora, fomentar l'esperit de recerca i el creixement personal en valors com l'esforç i el respecte.

Els trets que caracteritzen aquesta escola són els següents:

- Entenen la diversitat com a riquesa, com un espai d'inclusió i de cohesió.
- Valoren el fet de crear un clima que convidi al benestar i a la convivència pacífica. En aquest sentit, compten amb el Projecte de *La cadira del diàleg* i la pràctica de la mediació.
- Es consideren una escola participativa i democràtica, on tots i totes se sentin identificats i implicats.
- Utilitzen l'entorn com una oportunitat per conèixer la realitat pròpia i el punt de partida per impulsar la descoberta d'altres realitats. En aquest cas, compten amb un projecte anomenat *La vinya dels nens* i disposen del projecte d'*Escoles Verdes*, per transformar l'entorn a partir del coneixement, el respecte i l'estimació al medi.
- Parteixen de la base que les llengües són un mitjà de comunicació i d'aprenentatge i utilitzen el català com a llengua vehicular i de cohesió, tot fomentant l'ús funcional de la llengua castellana i l'anglesa com a llengües d'ús habitual.

- Veuen l'art com un llenguatge que integren en el seu dia a dia, fent de l'escola un escenari creatiu i entenent la creativitat com una qüestió d'actitud. Per això, amb el *Projecte Tresor* pretenen deixar l'espai necessari perquè aflorin sensacions, sentiments i preocupacions, tant individuals com col·lectives.
- Potencien el treball com a plaer, facilitant espais on els infants puguin pensar, raonar, imaginar, produir, crear, somiar... per tal de poder desenvolupar el desig i la força perquè cerquin els propis processos i camins per créixer, conèixer i aprendre, i esdevinguin autònoms i competents en els diferents àmbits de la vida.

El segon és un Institut Escola situat a una població pertanyent a la comarca de l'Alt Penedès i a la província de Barcelona. El seu paisatge és eminentment vinícola i l'activitat econòmica que s'hi desenvolupa és majoritàriament la indústria del vi i el cava.

És un centre públic i laic que, des dels últims cinc cursos escolars, forma part de les poques escoles catalanes que funcionen com a centre integrat 3-16. Per tant, el seu alumnat pot cursar des del segon cicle d'Educació Infantil fins a l'Escolarització Secundària Obligatòria, seguint un mateix projecte pedagògic. En aquest centre hi assisteixen sobretot famílies originàries del municipi, de les quals la meitat són descendents de persones vingudes de diferents zones de l'Estat Espanyol ja fa anys. Hi ha un petit percentatge de famílies estrangeres provinents d'altres països, majoritàriament del Marroc. Les principals llengües maternes de l'alumnat que assisteix al centre són el castellà i el català.

L'escola és de dues línies, però degut a la situació sanitària actual, han modificat els agrupaments amb una ràtio de 20 alumnes per grup: a Educació Infantil hi ha 2 grups de P3 i 5 grups de P4 i P5; a Cicle Inicial 5 grups de 1r i 2n; a Cicle Mitjà 3 grups de 3r i 4t; a Cicle Superior 5 grups de 5è i 6è. A excepció de P3, en tots els grups es barregen els dos nivells de cada cicle.

La llengua vehicular i d'aprenentatge és el català. Es considera l'infant com a protagonista del propi procés d'aprenentatge, facilitant el desenvolupament de l'autonomia, la cooperació, l'esperit crític amb l'acceptació dels seus errors, tot estimulant la curiositat i l'esforç personal.

La seva metodologia de treball es basa en:

- Fomentar el treball cooperatiu, el treball per projectes i els entorns de treball més enllà de l'aula, per tal de desenvolupar l'autonomia i la responsabilitat.
- Afavorir la descoberta, la motivació i l'experimentació a través dels ambients.
- Utilitzar les TIC com a instruments imprescindibles d'accés a la informació i com a mitjà d'autoavaluació.

- Prescindir dels llibres de text perquè uniformen l'aprenentatge i impedeixen el treball personalitzat. Utilitzen tota classe de recursos, així com diverses tipologies de llibre.
- Potenciar la lectura per plaer i l'exposició pública dels seus treballs.
- La relació família-escola es basa en la confiança mútua i es treballa de manera conjunta.
- Tota la comunitat educativa participa en l'educació dels nens i les nenes, preparant-los per a la societat actual: que siguin actius i tinguin criteri.

La tercera i última, es tracta d'una Escola Rural també situada a la comarca de l'Alt Penedès i a la província de Barcelona. Aquesta localitat és un poble principalment agrícola i gairebé la totalitat del terme està ocupat pels conreus com ara la vinya, els cereals i les oliveres.

És un centre laic i de titularitat pública segons el Departament d'Educació de la Generalitat. Un elevat percentatge de les famílies que hi duen els seus fills i filles són catalanoparlants i la resta són nouvingudes, encara que l'arribada d'alumnat immigrant va augmentant lleugerament. Entre aquest alumnat, el col·lectiu magrebí és el grup majoritari.

L'escola és d'una línia i actualment són 137 alumnes. A Educació Infantil hi ha 3 tutories, una per a cada nivell, sent un total de 39 nens i nenes; a Cicle Inicial són 2 tutories, una per 1r i l'altra per 2n, sent 21; a Cicle Mitjà hi ha 2 tutories, una per a cada nivell, sent un total de 38; i a Cicle Superior 2 tutories, una per 5è i l'altra per 6è, sent 29.

Fa uns anys aquesta escola ha apostat per un canvi metodològic que afavoreixi l'aprenentatge i desenvolupament de l'alumnat. L'actuació metodològica té en compte sistemes actius que impliquin participació, respecte, diàleg, autonomia, satisfacció en el treball ben fet, acceptació i tracte adequat de totes les persones.

De manera generalitzada utilitzen el Treball Cooperatiu per potenciar la solidaritat, l'intercanvi, la cooperació, la inclusió i la cohesió social.

I més concretament: a Educació Infantil i a Cicle Inicial es fa treball per ambients que ajuda a desenvolupar i a assolir les capacitats personals i els racons, per l'ampliació de coneixements; de 3r a 6è tallers artístics intercicle i també compten amb un projecte de música a Cicle Superior i un projecte *mindfulness* a 3r.

La llengua vehicular és el català, però faciliten l'aprenentatge de la llengua estrangera, en aquest cas l'anglès, impartint l'assignatura de Medi en aquesta llengua.

3. MARC TEÒRIC.

En l'apartat següent exposo els fonaments teòrics necessaris per a fer la investigació explicada anteriorment. Per a desenvolupar-lo, he desglossat aquesta secció en quatre apartats que van dels conceptes més generals als més específics.

3.1. Desenvolupament maduratiu dels nens i nenes de 3-6 anys.

L'Educació Infantil té una finalitat clara que, com bé diu el Decret 181/2008, és contribuir al desenvolupament integral de tots els nens i nenes, tenint en compte les seves necessitats emocionals i afectives, cognitives, motrius i de relació.

Gràcies a *La guia de desenvolupament per a les famílies i el personal docent: L'infant de 3 a 6 anys (2012)* podem conèixer quines són les característiques evolutives de les nenes i dels nens que cursen el segon cicle d'Educació Infantil. Aquestes les podem classificar en: desenvolupament motor i perceptiu, desenvolupament cognitiu, desenvolupament del llenguatge, desenvolupament social i per últim, desenvolupament personal.

3.1.1 Desenvolupament de les nenes i els nens entre 3 i 4 anys.

Pel que fa al *desenvolupament motor i perceptiu* de l'infant d'aquesta edat:

- Comença a controlar el moviment del seu cos i de la marxa, sent cada vegada més autònom.
- Millora en la manipulació adquirint noves destreses amb objectes cada vegada més petits.
- Prefereix l'acció, però pot estar assegut durant una estona.
- Comença la fase de definició de la seva lateralitat.
- Estableix les relacions espais - temps a partir del propi cos i el seu moviment.
- Augmenta la força muscular i millora la seva coordinació general en posició erecta.
- Millora la coordinació ull - mà i l'habilitat visual, augmentant el control del traç.

Respecte al *desenvolupament cognitiu* de l'infant d'aquesta edat:

- Reconeix les principals parts del cos en si mateix i en l'altre (cara i extremitats).
- Dibuixa la figura humana amb cap i extremitats.
- Recorda el seu nom, l'edat (indicant-la amb els dits) i sexe.
- Reconeix les persones del seu entorn, identificant-los amb el nom.
- Discrimina colors bàsics, formes i grandàries.

- S'inicia en les seriacions de dos elements i en la construcció de torres, coordinant moviments per mantenir les peces en equilibri.
- Associa objectes reals a imatges que els representen.
- S'inicia amb l'aparellament de formes geomètriques, trencaclosques i en la classificació d'objectes segons atributs.
- Concentra l'atenció en tasques curtes o variades i en instruccions senzilles.
- Atén i comprèn un relat curt dirigit al grup responnent preguntes que se li plantegen.
- S'introdueixen en el joc simbòlic.

Quant al *desenvolupament del llenguatge* de l'infant d'aquesta edat:

- El llenguatge oral, tot i que amb expressions encara immadures, és força comprensible pels adults que l'envolten habitualment.
- El vocabulari expressiu augmenta de forma considerable.
- Gaudeix preguntant.
- L'estructura gramatical va incorporant nous elements.
- Va millorant la pronúncia dels sons més difícils.

En relació amb el *desenvolupament social* de l'infant d'aquesta edat:

- S'apropa als altres infants, tot i que encara es relaciona amb un grup reduït
- Interactua poc amb els seus iguals, comparteix i ajuda, però encara no cooperen.
- En els seus jocs practica rols de la vida familiar i d'escola.
- Encara no aconsegueix gestionar les seves emocions, que són molt bàsiques.
- Va sent capaç d'esperar el torn en jocs o situacions de grup i comença a compartir de grat.
- Aprèn a demanar permís per a realitzar una acció.
- Sap expressar desitjos i preferències i van disminuint les rebequeries.
- Reconeix el seu entorn i els espais habituals pels quals es mou.

I per últim, el *desenvolupament personal* de l'infant d'aquesta edat:

- Aprèn la higiene personal habitual de rentar mans, mocar-se, utilitzar el paper higiènic.
- Aprèn a menjar i beure sense ajut i pot romandre assegut durant l'àpat.
- Es pot vestir i despullar sol/a, tot i que el domini de botons, cremalleres i cordons dependrà de cada infant.
- S'inicia en la rutina d'endreçar les seves coses al lloc corresponent.
- Encara té la necessitat de fer migdiada i li cal l'adult per anar a dormir i el reclama per despertar-se.

3.1.2 Desenvolupament de les nenes i els nens entre 4 i 5 anys.

Pel que fa al *desenvolupament motor i perceptiu* de l'infant d'aquesta edat:

- Té major independència i millora el seu control postural.
- Pot diversificar els seus moviments: pujar/baixar, córrer/parar, llençar/recollir, ...
- S'inicia amb els equilibris.
- Es distreu amb jocs sedentaris durant més temps, però segueix preferint l'acció.
- Busca estratègies per agafar objectes, doncs va augmentant la seva precisió i destresa manipulativa.
- Comença a ser conscient de la pròpia respiració, fonamental pel manteniment de l'atenció, relaxació, ...
- Encara no té definida la lateralitat, però cal vigilar possibles lateralitats creuades.
- Estableix relacions espacials amb els objectes orientant-los en diferents posicions.
- Comença a tenir certa noció de temps, diferenciant dia/nit, abans/després, ...
- Té un alt control dels seus moviments, pel que fa a desplaçaments.
- La millora significativa de la coordinació ull - mà li facilita el desenvolupament de la motricitat fina i gruixuda.

Respecte al *desenvolupament cognitiu* de l'infant d'aquesta edat:

- Identifica objectes senzills pel tacte, diferenciant textures.
- Classifica objectes amb dos atributs (color i forma).
- Associa imatges amb característiques comunes.
- Realitza agrupacions per categories: roba, estris de cuina, ...
- Explica una acció d'un dibuix o que succeeix en l'acció.
- Dibuixa la figura humana més completa: cap, cara, tronc i extremitats.
- Segueix ordres verbals que impliquin dues accions seguides.
- Recorda objectes familiars i d'ús comú i sap on trobar-los.
- Repeteix frases de fins a sis elements i aprèn cançons i poemes d'almenys cinc versos.
- El nivell d'atenció en una tasca va creixent i augmenta l'interès per acabar allò que ha començat.
- Es mostra molt actiu, però busca un producte final en les seves activitats.
- El joc simbòlic avança, sent cada vegada més elaborat.

Quant al *desenvolupament del llenguatge* de l'infant d'aquesta edat:

- Pot aprendre fonemes més complexos i va incorporant paraules de difícil articulació en el seu vocabulari.

- Desenvolupa la seva capacitat de reproducció fonètica iniciant-se en embarbussaments, endevinalles, entonació, ...
- Gaudeix preguntant i parlant.
- Millora la fluïdesa en les seves explicacions, descripcions, ...

En relació amb el *desenvolupament social* de l'infant d'aquesta edat:

- Acostuma a triar les seves amistats.
- Comença a expressar algunes emocions.
- Respon i inicia el contacte amb els adults.
- Pot treballar sol en activitats curtes i sap demanar ajuda quan té dificultats.
- Sap compartir i esperar el torn en els jocs dirigits.
- Comença a planificar els seus jocs, però encara hi ha conflictes.
- Amplia el seu món a entorns no familiars.
- Diferencia el que és socialment acceptable i el que no.
- Augmenta la competitivitat.

I per últim, el *desenvolupament personal* de l'infant d'aquesta edat:

- Es va interessant pel seu aspecte extern i va incorporant les rutines de neteja de mans, d'anar al lavabo quan li convé seguint el procés d'higiene corresponent, encara que a vegades cal recordar-li.
- Utilitza correctament coberts (excepte el ganivet), got, tovalló, i gaudeix ajudant a l'adult.
- Va incorporant el domini d'elements per cordar i descordar peces de roba.
- Comença a diferenciar el davant i darrere de les peces de roba, fixant-se en referències que l'adult li dóna.
- Va deixant de banda la migdiada, però encara li cal l'adult per anar a dormir.

3.1.3 Desenvolupament de les nenes i els nens entre 5 i 6 anys.

Pel que fa al *desenvolupament motor i perceptiu* de l'infant d'aquesta edat:

- Pot exercir el control del to muscular en parts aïllades del seu cos, no com fins ara que es movia en "blocs corporals".
- La seva motivació i energia no tenen límits.
- Pràcticament porta el control de la seva respiració.
- Té definida la lateralitat de les mans, mentre que la d'ull o peu encara no.

- Amplia el seu coneixement de les relacions espacials, orientant-se i orientant els objectes en diferents posicions, i distingeix matisos en l'extensió o el volum dels objectes.
- Amplia el seu concepte de temps a la setmana, les hores i la seqüència de passos per aconseguir un objectiu.
- En general, la motricitat fina li permet manipular i dominar diferents estris i materials: modelatge, retallar, doblegar, dibuixar i pintar, ...
- Mostra precisió i seguretat en l'activitat gràfica.

Respecte al *desenvolupament cognitiu* de l'infant d'aquesta edat:

- Compta, recompta i enumera agrupant el nombre d'objectes que se li demana.
- Discrimina matí/tarda, estacions de l'any i les activitats a realitzar en cada moment.
- Ordena objectes en seqüències (gran/petit, dalt/baix, ...) utilitzant cada vegada menys l'estratègia d'assaig - error.
- S'inicia amb els ordinals.
- Comprèn el concepte de contrari davant dels conceptes bàsics que ha après.
- Respon a preguntes lògiques senzilles de fets viscuts i relats curts.
- Identifica activitats passades i futures i les pot relatar.
- Anomena els dies de la setmana en l'ordre corresponent.
- Recorda encàrrecs d'un dia per l'altre.
- Repeteix contes i relats curts que li expliquen.
- Relata experiències viscudes amb seqüenciació temporal adequada.
- Avança en el nivell de planificació del joc, acceptant normes.
- Amb el joc estimula la seva creativitat i desenvolupa capacitats que li desperten emocions plaents com ar l'alegria de crear i l'alegria de l'èxit.
- El joc motor segueix molt present en la seva activitat.
- L'activitat lúdica és fonamentalment socialitzadora i comencen a posar les seves normes en el joc.

Quant al *desenvolupament del llenguatge* de l'infant d'aquesta edat:

- La capacitat expressiva oral s'ha enriquit, doncs augmenta considerablement el vocabulari acumulat fins ara.
- Comença a unir diverses frases que acostumen a estar ben estructurades, tot i l'augment d'elements que utilitza.
- La seva expressió oral és comprensible, malgrat que els interlocutors no siguin del seu entorn habitual.

- Plasma l'espontaneïtat i l'originalitat pròpies d'aquesta edat en els seus discursos.
- Ha desenvolupat bona mobilitat dels òrgans fonadors, cosa que facilita l'articulació correcta dels sons difícils fins al moment.
- Gaudeix experimentant amb paraules i poemes, li agrada escoltar-se i que l'escoltin.

En relació amb el *desenvolupament social* de l'infant d'aquesta edat:

- S'amplia el ventall d'emocions i les comença a reconèixer amb cert ajut.
- Descobreix la diferència entre els sexes com a criteri de diferenciació entre nens i nenes.
- Busca incorporar-se en un grup i dóna importància a l'opinió que es té d'ell/a.
- Comença a reconèixer els seus errors i límits respecte als altres.
- Li agrada col·laborar en les tasques.
- Té iniciativa per la comunicació, mostrant-se més parlador i sociable.

I per últim, el *desenvolupament personal* de l'infant d'aquesta edat:

- Aprèn a preveure la necessitat d'anar al lavabo, per no anar-hi amb presses.
- Segueix el procés d'higiene al lavabo sense ajuda de l'adult.
- Pot ser molt autònom menjant i sense embrutar-se.
- Li agrada col·laborar a la cuina.
- Acaba sent autosuficient amb els hàbits de vestir-se i despullar-se.
- Encara li agrada que l'acompanyin a anar a dormir i no acostuma a reclamar la presència immediata de l'adult en despertar-se.

3.2 El dibuix infantil en infants de 3 a 6 anys.

El concepte de dibuix infantil i la seva evolució, tal com s'explica en capítol 15 de la segona edició del llibre d'Ana Faas titulat *Psicología del desarrollo de la niñez* (2018), més concretament en la tercera part anomenada "*La Segunda y la Tercera Infancia: años preescolares y escolares*", es basa en les idees i punts de vista d'alguns autors que menciono a continuació.

D'acord amb Delval (1996), el dibuix és la primera producció, material i concreta, pròpia dels nens i nenes d'edats primerenques. Amb ell, s'adonen de la seva influència sobre el món que els envolta i prenen consciència que no únicament poden copiar la realitat sinó que també poden modificar-la. D'altra banda, el dibuix es considera una activitat plaent que es plasma de forma material, única i irrepètible. És per això que no hi haurà dos dibuixos iguals, doncs depèn de

les necessitats de cadascun en cada moment, de les formes d'expressió, de les seves destreses, entre altres.

Des del punt de vista de Puleo Rojas (2012) es planteja el dibuix com un mecanisme social de comunicació i d'expressió amb el món i les persones que envolten l'infant. Pot ser una representació gràfica de les seves vivències, sentiments i emocions, ...

Seguint el pensament de Piaget (1972), igual que el joc o el llenguatge, el dibuix implica un procés de construcció particular de cada infant en funció de la seva interacció amb el medi, passant d'un període sensoriomotriu a un altre preoperacional. Arriba a interioritzar les imatges que plasma en el seu dibuix sense la necessitat de manipular-les.

En la mateixa línia, Delval (1996) exposa que el desenvolupament del dibuix està estretament lligat i per tant implica i fa intervenir, altres aspectes del desenvolupament. D'aquesta manera quan l'individu dibuixa, expressa situacions quotidianes i vivències pròpies i alhora va adquirint altres capacitats i habilitats que contribueixen al seu desenvolupament integral, mencionat anteriorment:

- Desenvolupament psicomotor: el control muscular dels moviments de la seva mà que obtindrà progressivament fins a l'adquisició de la motricitat fina, juntament amb la coordinació oculomanual, permetran a l'infant dominar el seu traç.
- Desenvolupament cognitiu: amb el dibuix l'infant plasma els seus processos mentals i reflecteix la seva comprensió del món i de la realitat, el seu esquema corporal, la seva representació espacial, la seva relació amb l'entorn, entre altres.
- Desenvolupament psico-emocional i afectiu: a través del dibuix, l'infant expressa i comunica els seus desitjos i interessos per persones, objectes i coses determinades, a més de les seves preocupacions, pors o conflictes. Cal destacar la importància que adopta el dibuix com a eina que permet analitzar la personalitat i les situacions de malestar que pot arribar a experimentar.

Amb tot això, autors com ara J. Piaget, C. Freinet, V. Lowenfeld o L.S Vigotsky han investigat el desenvolupament del grafisme infantil, coincidint en la idea que existeixen diverses etapes, lligades al desenvolupament cronològic dels nens i nenes, les quals ens orienten en l'evolució del seu procés maduratiu.

3.2.1 Principis del dibuix.

Des del moment que es comença a considerar el dibuix com una forma d'expressió pròpia de l'infant, que determina la seva manera de ser i de percebre el món, alguns investigadors s'interessen per definir quines són les seves característiques. De seguida comproven que hi ha diferents estratègies de representació comunes en tots els dibuixos infantils.

Entre els trets més coneguts menciono els que va definir Ricardo Marín Viadel (1988):

PRINCIPIS DEL DIBUIX SEGONS RICARDO MARÍN VIADEL	
Principi d'abatiment	Els elements verticals com les persones es dibuixen frontalment. Els horitzontals com les carreteres, apareixen dibuixades en "vista d'ocell", és a dir, des de dalt.
Principi d'aïllament de cada part del cos	Per a representar un conjunt compost d'elements similars com ara el cabell amb cadascun dels pèls, opta per dibuixar-los d'un en un, com si fossin unitats aïllades.
Principi d'esquematzació o d'aplicació múltiple	Ús d'una mateixa forma per representar diferents coses, és a dir, fa servir una forma simple com ara un cercle, per plasmar diversos objectes o parts del cos. Amb un vocabulari gràfic reduït es pot dibuixar qualsevol cosa.
Principi de la forma exemplar	Per a una millor representació dels objectes, es dibuixa de la manera que millor descriu les seves qualitats més significatives. En una mateixa escena, cada objecte o personatge apareixerà representat de tal manera que ens doni la màxima informació sobre l'element en concret.
Principi de la importància de la mida	Allò que considera més important, sigui des d'un punt de vista emocional, funcional o semàntic, ho dibuixa d'una mida superior al que considera secundari. Per tant, el braç que realitza una acció com agafar un paraigua, serà més gran que l'altre que no fa res o que la resta de parts del cos.

Principi de la línia de base	Necessitat de situar els personatges i objectes que dibuixa sobre un punt de suport representat per una línia que simbolitza el terra.
Principi de l'imperatiu territorial	Cada cosa que apareix en el dibuix disposa del seu espai, per la qual cosa és difícil que es donin casos d'encavalcaments, ocultacions o superposicions en les produccions infantils.
Principi de perpendicularitat	La relació entre un objecte i la base sobre la qual es recolza aquest és perpendicular, sigui quina sigui l'orientació concreta de la base.
Principi de simultaneïtat de diversos punts de vista	Totes les parts que formen la figura es dibuixen d'acord amb el punt de vista que més s'aproxima a la "forma exemplar" de l'objecte. En el cas d'una taula, la representarà perquè es vegin les quatre potes, ja que són elements clau per identificar-la i diferenciar-la d'altres elements.
Principi dels raigs X	L'infant plasma tot allò que vol que es vegi en el seu dibuix. En aquest sentit, es podria contemplar tant l'interior com l'exterior dels edificis i vehicles.

3.2.2 Etapes evolutives del dibuix infantil.

Existeixen diversos estudis clàssics i d'altres més contemporanis que giren al voltant de les característiques evolutives del grafisme. Alguns dels referents que han realitzat aportacions significatives en aquest tema són Vigotsky (1986), Luquet (1927) Piaget (1875) i Lowenfeld (1977) entre altres. Quant a autors més actuals comptem amb la contribució de Matthews (2002) i d'Antonio Machón (2009).

Luquet (1927) parteix de la idea del dibuix infantil com una producció d'aparença realista. Per tant, el tret essencial del dibuix segons l'autor és el seu realisme, és a dir, l'intent de reproduir la realitat, d'imitar-la. En edats primerenques representen allò que coneixen i que saben que existeix. Tanmateix, aquest dibuix no es manté idèntic sinó que evoluciona alhora que passa

per diversos estadis diferents dels anteriors. Des del seu punt de vista planteja cinc fases successives respecte a l'evolució del dibuix:

ETAPES DEL DIBUIX SEGONS LUQUET (1927)		
PRE - DIBUIX	<i>12 mesos aprox.</i>	Conjunt de traçats amb la intenció de representar alguna cosa, provocant una interpretació errònia per culpa del traç de ratlles sense cap utilitat.
REALISME FORTUÏT	<i>A partir dels 2 anys</i>	Els dibuixos inicials sorgeixen de la seva activitat motriu i es limiten a reproduir o a imitar moviments. No hi ha finalitat de representar alguna cosa, únicament dibuixen per provar i jugar. En el moment que el nen o nena s'adona de la relació que existeix entre allò que veu i allò que vol representar en la seva creació, intenta millorar-ho. Llavors ja té present què vol que aparegui en el seu dibuix. Aquest fet s'observa a finals d'aquesta etapa.
REALISME FRUSTRAT	<i>A partir dels 3 anys</i>	Es dona quan l'infant prova de dibuixar alguna cosa precisa, trobant-se amb una sèrie d'obstacles corresponents al seu desenvolupament, que li impedeixen complir el resultat desitjat. Una d'aquestes barreres es deu a la motricitat fina, ja que encara no té un bon control dels seus moviments. També apareix la representació de la figura humana o altrament anomenats "capgrossos": és incompleta, se li dona màxima importància al cap, deixant de banda el tronc i completant-la amb extremitats representades per pals.
REALISME INTEL·LECTUAL	<i>Dels 5 als 8 anys</i>	L'infant ja té una imatge interna que reuneix les formes que formen l'objecte i utilitza les valoracions i interessos

		que també es veuen reflectides al dibuix. Pot plasmar allò que sap del model.
REALISME VISUAL	<i>A partir dels 9-10 anys</i>	Té lloc quan desenvolupen el seu sentit crític i comproven la insuficiència del realisme intel·lectual. Comencen a representar la realitat tal com la veuen. S'eliminen els procediments més subjectius, presents anteriorment, convertint-se en l'etapa més objectiva i realista.

Lowenfeld (1977) entén el dibuix com a experiència d'aprenentatge que posseeix un alt component cognitiu, ja que permet a l'infant el desenvolupament de la seva organització conceptual, la representació espacial i la comprensió de la realitat. A més, planteja que presenta un alt component afectiu, doncs els seus dibuixos plasmen els seus interessos i desitjos.

Juntament amb Brittain van dissenyar una classificació considerada pionera en la seva obra titulada *Desarrollo de la Capacidad Creadora (1977)*. En ella es mencionen quatre etapes que apareixen en l'evolució del dibuix.

ETAPES DEL DIBUIX SEGONS LOWENFELD I BRITTAİN (1977)		
ETAPA DEL GARGOT	<i>Dels 2 als 4 anys</i>	Es tracta d'un gargot desordenat i descontrolat a nivell motor. No existeix una representació real de la figura humana i la representació de l'espai és gairebé inexistent. Tampoc hi ha motivació per dibuixar cap cosa en concret, simplement fa traços i gaudeix dels seus moviments.
ETAPA PREESQUEMÀTICA	<i>Dels 4 als 7 anys</i>	Es comença a observar certa relació o semblança entre allò que vol representar i el propi dibuix. L'infant elabora i reproduïx amb consciència formes que es troba en el seu dia a dia. En el seu traç s'hi comença a veure un major control de la motricitat fina.

ETAPA ESQUEMÀTICA	<i>Dels 7 als 9 anys</i>	L'infant té interioritzat un concepte definit de l'individu i de la societat i organitza les imatges mentals que té dels objectes. El fet més característic d'aquesta etapa és l'existència d'un ordre i que comença a dibuixar línies base (terra) on posarà els diferents elements.
ETAPA REALISTA	<i>Dels 9 als 12 anys</i>	S'inicia en la representació del món real que l'envolta tal com és i és capaç de representar situacions i experiències viscudes o desitjades i les pròpies emocions. A causa del seu desenvolupament progressiu, pren una major consciència visual, buscant que els seus dibuixos siguin proporcionals. El disseny i els detalls prenen molta importància.

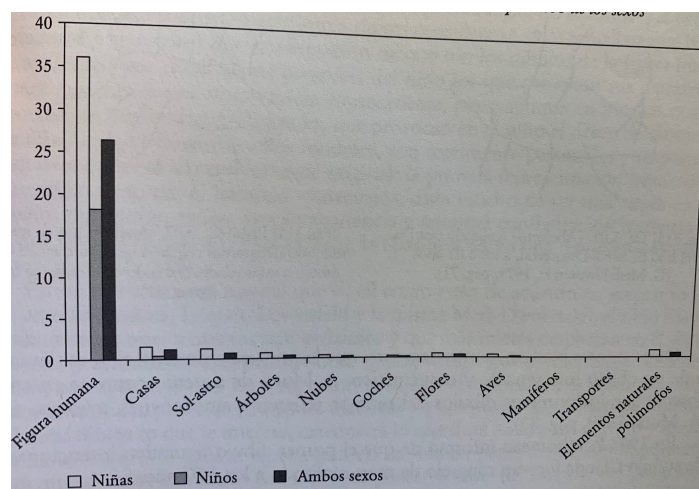
Per últim, John Matthews (2002) defineix una teoria que parteix dels inicis de l'infant, és a dir, des que és un nadó i té la capacitat d'agafar un llapis o qualsevol altre material amb el qual pot deixar alguna marca i fer els primers dibuixos en forma de gargot.

PERÍODES DEL DIBUIX SEGONS MATTHEWS (2002)		
PRIMERA ETAPA	<i>Dels 6 als 12 mesos</i>	L'infant comença a deixar les seves primeres marques o gargots sobre una superfície. Combina accions i moviments fisiològics descontrolats, típics de les primeres exploracions de l'entorn.
ESTRUCTURES DE PRIMERA GENERACIÓ	<i>Entre 1 i 2 anys</i>	L'infant experimenta diversos moviments amb el propi cos: l'arc horitzontal (esquerra a dreta), l'arc vertical (amunt i avall) i vaivé (anada i tornada).
ESTRUCTURES DE SEGONA		L'infant combina diferents estructures de primera generació en un mateix dibuix.

GENERACIÓ		
ESTRUCTURES DE TERCERA GENERACIÓ	<i>Dels 2 als 3 anys</i>	L'infant té la capacitat de combinar estructures dels dos nivells anteriors, a partir de la qual sorgeixen formes tancades. Continua amb les línies rectes i en traça de paral·leles. Quan reproduïx dues o més accions utilitzant un mateix recorregut, Matthews ho anomena Col·linealitat.

3.2.3 Evolució del dibuix de l'esquema corporal.

Pel que fa a les temàtiques preferides o que apareixen majoritàriament en els dibuixos espontanis dels nens i nenes d'Educació Infantil, existeixen diversos estudis en els quals s'investiga allò que acostumen a dibuixar. Hi ha una sèrie de temes que apareixen amb més regularitat, entre els quals el primer i més destacat és el de la figura humana.

Font: Machón, A. (2009). *Los dibujos de los niños*. Ed. Cátedra

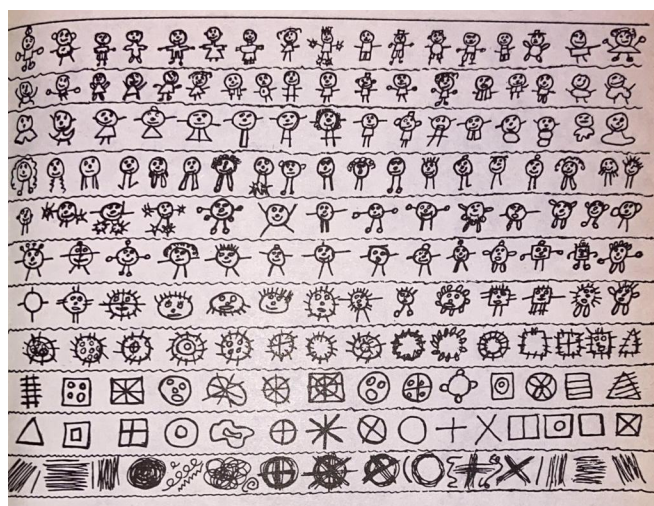
La representació de la figura humana normalment apareix durant l'etapa preesquemàtica segons Lowenfeld (1977) o en l'etapa del Realisme Frustrat que defineix Luquet (1927), és a dir, entre els 4 i 5 anys. Tot i això, diferents estudis han comprovat que actualment, amb l'estimulació visual que reben els nens i nenes (televisió i altres aparells electrònics o videojocs), s'ha produït un avançament d'edat a partir de la qual l'infant accedeix a cadascuna d'aquestes etapes. Per tant, aquestes representacions poden aparèixer a partir dels 2 - 3 anys.

Segons Kellogg (1979), el dibuix de la figura humana parteix d'un gargot bàsic que progressivament esdevindrà una figura humana relativament completada. Segons l'autora, l'evolució d'aquest dibuix passa per diversos estadis evolutius que són els següents:

EVOLUCIÓ DEL DIBUIX DE LA FIGURA HUMANA SEGONS RHODA KELLOGG (1979)		
ESTADI DELS GARGOTS BÀSICS I DELS PATRONS DE DISPOSICIÓ	<i>Fins als 2 anys</i>	L'infant comença amb els gargots bàsics que són diferents traços (des de línies simples a múltiples) resultat de moviments ràpids executats amb una tensió muscular variable o fins i tot inexistent i sense requerir control visual. Cap als 2 anys es va assolint el control visual i motor, la qual cosa li permet situar-los en un espai concret del paper (patrons de disposició).
ESTADI DE LA FORMA DEL DIAGRAMA	<i>Entre els 2 i 3 anys</i>	L'infant dibuixa formes i s'inicia en els diagrames , és a dir, configuracions molt senzilles traçades de manera contínua que sovint es combinen amb els gargots. Entre les formes habituals es troben el rectangle, el quadrat, l'oval, el cercle, el triangle, la creu grega, l'aspa i la forma irregular.
ESTADI DE LES COMBINACIONS	<i>A partir dels 3 anys</i>	L'infant dibuixa combinacions , és a dir, unitats de dos diagrames o formes. Els dibuixos d'aquesta fase donen informació important sobre el procés de l'art espontani i la fase d'experimentació de l'infant en realitzar-los.
ESTADI DELS AGREGATS	<i>Als 3 anys</i>	En aquesta fase apareixen els agregats que serien unitats de tres o més diagrames amb infinitat de combinacions. Es comença a manifestar un estil personal que permet començar a distingir les diferències entre els dibuixos de cada nen o nena.
		L'infant s'inicia en el dibuix de mandales , pas previ al dibuix de sols . Els primers són estructures lineals que

ESTADI DELS MANDALES, ELS SOLS I ELS RADIALS	<i>Al voltant dels 4 i 5 anys</i>	apareixen espontàniament i que responen al mateix patró que el mandala conegut en el món adult. Els segons són estructures molt simples que mostren un desenvolupament progressiu perquè és una etapa posterior als agregats. Seguit dels radials que són conjunts de línies que parteixen d'un punt, la qual cosa els portarà posteriorment a poder incorporar braços i cames en el dibuix de la figura humana.
ESTADI DE LA FIGURA HUMANA	<i>A partir dels 4 i fins als 7 anys</i>	Els dibuixos ja tenen intencionalitat figurativa i per tant, ja representen figures humanes, més o menys evolucionades segons l'evolució madurativa de cada nen o nena.

A continuació, adjunto una imatge que mostra l'evolució esmentada anteriorment. Des de la part inferior, per ordre, fins la superior, podem observar: gargot bàsic, diagrames i combinacions, agregats, sols, cares i figures solars, figura humana (F.H.) amb traços a la part superior del cap i amb braços al cap, F.H. sense traços a la part superior del cap, F.H. sense braços, F.H. amb diferents tipus de tronc, F.H. amb els braços enganxats al tronc i finalment, F.H. relativament completa. Habitualment no es fan tots els passos.

Font: Kellog, R. (1979, p.121). *L'evolució de les figures humanes a partir dels primers gargots*. Ed. Cincel Kapelusz.

Com bé diu Antonio Machón al seu llibre *Los dibujos de los niños* (2009, pàg. 394) : “La secuencia gráfica que vemos en el dibujo de la figura humana parece, en cierto modo, una

recapitulación de los procesos biológicos del desarrollo humano (huevo, embrión y feto). A partir d'aquí, exposa l'evolució d'aquest dibuix amb les característiques concretes de cada període:

EVOLUCIÓ DEL DIBUIX DE LA FIGURA HUMANA SEGONS ANTONIO MACHÓN (2009)	
Període dels 3 als 4 anys	Etapa del cercle: representació completa del “jo” amb un cercle. L'utilitza per establir un límit i diferenciant-se d'allò que l'envolta. Pren consciència de si mateix.
	Etapa de la cèl·lula: el cercle evoluciona i apareixen altres cercles al seu interior o “cilis” que van cap a l'exterior. Els nous elements evolucionen en les faccions i extremitats.
	Etapa del capgròs: la cèl·lula es transforma en una forma més humana. Normalment apareixen successivament els ulls, la boca i les cames i més tard, el nas, les orelles i els braços. En alguns dibuixos es comencen a veure els cabells, sobretot en les nenes.
Període dels 4 als 7 anys	Etapa del ninot: s'observa que l'infant diferencia el cap del tronc.
	Etapa de l'esquema humà: entre els 5 i 6 anys aconseguix fer una representació frontal i completa de la figura humana. Ja situa els braços enganxats al cos i diferencia la mà del braç.
Període dels 7 als 10 anys	El dibuix de la figura humana assoleix un nivell important de detalls i opten pel moviment i per provar postures diverses. Les formes són proporcionades i els elements més elaborats.
Període dels 11 als 14 anys	La figura humana adopta un major nivell de realisme: la diferenciació sexual de les figures és més evident i detallada, cada figura apareix personalitzada, ...

3.3 Anàlisi i interpretació del dibuix de l'esquema corporal.

Tal com diuen Rinaldi, Okawa Belizario, Boccato i Louro de Castro Valente (2019), des del punt de vista de Wechsler (2003) el *dibuix de la Figura Humana* és un dels instruments més emprats en l'avaluació psicològica infantil. La utilització d'aquest test ens permet extreure informació respecte al moment maduratiu en el qual es troba el nen o nena i sobre aspectes més emocionals, basant-nos en la relació existent entre el desenvolupament grafomotor i el cognitiu.

En la mateixa línia, Elizabeth Koppitz (1973), amb el propòsit de determinar si els canvis en el dibuix de la figura humana es deuen al creixement i a la maduració del nen o nena (canvis biològics) o si més no, a aspectes lligats a l'aprenentatge (influència de l'entorn), va aplicar el seu *Test del dibuix la Figura Humana (DFH)* en infants com a avaluació psicològica. Va descobrir que existien diversos ítems evolutius que componen la figura humana: cap, boca, ulls, celles, tronc, mans, ... i també va observar que en edats primerenques, aquesta figura està composta únicament del cap amb els ulls i la boca, dels braços i les cames, deixant de banda detalls importants com el tronc, els peus, entre altres. A mesura que els infants assoleixen un major desenvolupament cognitiu, adquireixen un millor equilibri emocional i adopten adequadament el desenvolupament psicomotor, tendiran a completar la figura humana, considerant-ne totes les seves parts, amb major precisió i adequació a la realitat.

Per altra banda, l'autora Nicole Bédard (2003), també citada per Núria Casanovas (2012) al seu llibre, per analitzar i interpretar els dibuixos dels nens i les nenes posa especial atenció a:

- El dibuix de l'esquema corporal en si, és a dir, tenint en compte les omissions, la simetria, la integració de l'esquema corporal (diferents parts unides o no) i la distinció del sexe.
- Els aspectes més tècnics del dibuix com ara la precisió del traç, la dimensió de la figura humana, la ubicació en l'espai o el full i en alguns casos, els colors utilitzats.

Aquesta informació amplia i complementa les dades obtingudes en l'observació i anàlisis de diversos dibuixos de l'esquema corporal.

3.4 Influència del mes de naixement en el desenvolupament dels infants.

En la perspectiva de F. Pedraja - Chaparro, D. Santín i R. Simancas (2015), França i Espanya tenen el sistema educatiu ideal per examinar l'efecte que té el mes de naixement en el desenvolupament i el rendiment de l'alumnat. Això es deu al fet que els estudiants nascuts el mateix any natural comencen l'escola junts, és a dir, en el mateix any acadèmic, independentment de les seves diferències maduratives. A partir d'aquí, fan una anàlisi de l'impacte educatiu del mes de naixement en relació amb la probabilitat de controlar la retenció de grau o la repetició de curs, basant-se en l'estudi PISA (2009) i les idees d'alguns investigadors que mencionaré a continuació.

Segons l'estudi PISA (2009), aquest fet té un gran impacte i diferencia als infants de principis i de finals d'any: els nens i nenes nascuts els darrers mesos tenen entre un 70% i un 80% més de probabilitats de repetir que els nascuts els primers mesos.

La gran majoria d'estudis analitzen l'impacte del mes de naixement en relació amb els resultats i qualificacions dels infants i es classifiquen segons com es defineix aquesta variable.

Des del punt de vista d'Allen i Barnsley (1993), les diferències educatives presents en els nens i nenes nascuts en diferents trimestres, persisteixen i augmenten considerablement a llarg termini. També presenten evidències que existeix una bretxa madurativa en aquest alumnat.

Pel que fa a Strom (2004) fa una comparació de les puntuacions PISA (2000) i demostra que: els nascuts durant el quart trimestre tenen resultats educatius més baixos i més probabilitats de repetició de curs o de requerir educació especial.

I Gutiérrez-Domènech i Adserà (2012) demostren que el rendiment dels nens i nenes més joves és més baix i que aquest desavantatge, no desapareix a llarg termini.

D'altra banda, K. Bedard i E. Dhuey (2006) exposen que els infants més grans (nascuts durant els mesos de Gener a Juny) són aproximadament un 20% majors que els més joves (nascuts del Juliol al Desembre) en iniciar l'escolarització. Per tant, s'esperen diferències en funció de l'edat tant pel que fa al seu rendiment com al desenvolupament maduratiu durant els primers anys. Per aquest motiu, és imprescindible tenir-les en compte, ja que les habilitats de la primera infància es complementen amb els aprenentatges posteriors i es podran equiparar les desigualtats inicials de maduresa. En cas contrari, aquestes desigualtats inicials poden tenir efectes duradors al llarg de la seva escolarització i arribar a repercutir en la productivitat adulta.

4. MARC METODOLÒGIC.

Segons Bisquerra (2004), el concepte “*fer investigació educativa*” significa aplicar el mètode científic per tal de comprendre, conèixer i explicar la realitat educativa. Amb poques paraules, té com a finalitat la cerca de nous coneixements que serveixin tant per entendre els processos educatius com per a millorar l'educació. És per això que en l'apartat on ens trobem, exposaré les diferents fases presents en el procés d'investigació, seguint el punt de vista d'aquest autor.

4.1 Hipòtesi.

A partir de l'objectiu general (què vull estudiar) i dels objectius específics (com ho vull fer) ja plantejats en la introducció del treball, formulo la meua hipòtesi general relacionada amb ells. En finalitzar la indagació, l'hauré de verificar o refutar tenint en compte la informació obtinguda en l'anàlisi de resultats.

OBJECTIU GENERAL	HIPÒTESI
Estudiar la influència del mes de naixement amb relació al desenvolupament 3-6.	<p><i>Els infants del segon cicle d'Educació Infantil (3-6) nascuts a principis d'any mostren un desenvolupament i un procés maduratiu més avançat que els nascuts a finals d'any.</i></p>
OBJECTIUS ESPECÍFICS	
Comparar dibuixos infantils sobre l'esquema corporal, realitzats per infants de P3, P4 i P5, segons el seu mes de naixement.	
Identificar elements gràfics dels dibuixos infantils sobre la figura humana que puguin ser indicadors del moment evolutiu del seu autor.	
Obtenir dades sobre l'evolució madurativa general de l'alumnat d'Educació Infantil, a partir d'entrevistes respostes per mestres i altres professionals d'aquesta etapa.	
Extreure conclusions comparant la informació obtinguda en els apartats anteriors.	

4.2 Enfocament metodològic.

A partir dels objectius i la respectiva hipòtesi es realitzarà un estudi qualitatiu amb paradigma naturalista - interpretatiu. Per explicar més detalladament l'enfocament metodològic d'aquest treball, aniré argumentant i concretant els conceptes que presenta Bisquerra (2004). Doncs, a continuació, justifico el procediment seguit en la meua investigació, per tal de donar resposta a la suposició formulada.

4.2.1 Paradigma i objectiu.

Com he dit, es tracta d'una indagació de paradigma *naturalista - interpretatiu*. Amb aquesta orientació es pretén comprendre i interpretar la realitat des del context natural on es desenvolupa, en aquest cas, des de l'experiència directa dins les aules d'infantil. Altrament, es basa en la interpretació exhaustiva del que s'observa i s'analitza, extraient conclusions basades en les accions de les persones implicades en el fenomen d'estudi.

4.2.2 Metodologia.

La metodologia emprada és la *qualitativa*, pel fet que ofereix una major visió i comprensió de la realitat viscuda per les persones, deixant que s'expressin amb completa totalitat i llibertat. És utilitzada sobretot en ciències socials i humanitats, per la qual cosa encaixa en la present investigació. Es centra en aquelles dades no mesurables o quantificables, és a dir, s'oposa a la metodologia quantitativa. Per tant, es tracta d'un procediment interpretatiu - descriptiu i subjectiu, com ja he mencionat anteriorment.

4.2.3 Mètode.

S'utilitzarà l'*estudi de casos* com a mètode per abordar la investigació en qüestió: primerament, es plantegen els objectius sobre allò que volem estudiar i es formula la o les hipòtesis sobre allò que volem corroborar o refutar en finalitzar l'estudi; a continuació se cerquen diferents fonts per a recopilar informació útil i que s'ajusti a què volem demostrar; s'analitza i s'interpreta la informació i els resultats obtinguts, fent comparacions i finalment, s'elabora un informe final per a concloure'l.

4.2.4 Tècniques.

En relació amb aquest punt, com a estratègies per a l'obtenció d'informació qualitativa, s'ha utilitzat, en primer lloc l'*observació* i posterior *interpretació* dels dibuixos de la figura humana,

realitzats pels infants del segon cicle d'Educació Infantil. D'aquesta manera, serà necessària la comparació de diversos exemplars, tenint en compte el seu mes de naixement i identificant possibles indicadors del moment evolutiu en el qual es troba el seu autor. En segon lloc, es realitzarà una *entrevista semiestructurada* a alguns mestres i professionals d'aquesta etapa. Aquesta tindrà un caràcter semiestructurat, ja que la majoria de preguntes seran obertes i el professorat podrà expressar, raonar i argumentar la seva opinió des d'un punt de vista crític i constructiu.

5. DISSENY DE LA RECERCA.

5.1 Població i mostra.

Tal com vaig exposar en l'apartat de la contextualització, la part pràctica de la meua investigació la duc a terme en tres escoles amb les quals tinc tracte directe. És per això que la població d'estudi de la meua investigació són, per una banda, nens i nenes del segon cicle d'Educació Infantil. I per altra banda, compto amb la col·laboració de diversos mestres i professionals de l'ensenyament. En ambdós casos són persones vinculades als centres mencionats, tot i que en el segon, he ampliat la mostra donat que són centres petits i volia recollir més dades per contrastar la informació.

Per a seleccionar la mostra, tant de l'alumnat d'Infantil com del professorat i altres experts, he tingut en compte una sèrie de criteris de selecció.

Criteris de selecció dels infants.

- ❖ Infants en edat de 3 a 6 anys, és a dir, que estiguin cursant el segon cicle d'Educació Infantil (P3, P4 o P5).
- ❖ Infants assistents a una de les tres escoles contextualitzades, totes elles situades a la comarca de l'Alt Penedès.

Criteris de selecció dels mestres, professionals i experts en educació.

- ❖ Mestres que actualment treballin en l'etapa d'Educació Infantil, concretament en el segon cicle.
- ❖ Mestres amb almenys dos cursos d'experiència en l'etapa d'Educació Infantil, concretament en el segon cicle.
- ❖ Altres professionals i/o experts d'ensenyament que hagin treballat o tinguin experiència en infants d'aquesta etapa educativa.

A partir d'aquí, el nombre de participants que esdevenen de l'elecció esmentada és:

Mostra d'infants.

- ❖ De l'Escola Rural situada al municipi de Subirats **12 nens i nenes de P3.**

- ❖ De l'altra Escola Rural també situada a la comarca de l'Alt Penedès **8 infants de P4 i 10 infants de P5.**
- ❖ De l'Institut - Escola **10 vailets**. En aquest cas, s'estudiarà la seva evolució durant tot el cicle d'infantil, és a dir, **des de P3 fins a P5.**

Mostra de mestres, professionals i experts en educació.

- ❖ Han participat un total de 47 mestres i professionals de l'àmbit educatiu.
 - La majoria dels docents són d'Educació Infantil, tot i que n'hi ha alguns que, sent de Primària, han tingut l'experiència que demanava en aquest cicle.
 - Entre els professionals i experts en l'àmbit educatiu compto amb alguns logopedes i psicopedagogs.

5.2 Variables mesurades i instruments aplicats.

Pel que fa als instruments aplicats en una investigació, cal que siguin fiables, vàlids i objectius. És per aquest motiu que a l'hora d'elaborar els meus, he tingut en compte el concepte de *triangulació*. Aquest mètode consisteix en la utilització de més d'una eina per a la recollida de dades, per tal de tenir una visió més àmplia del fenomen d'estudi, dotant-lo de rigor, de qualitat i de comprensió.

La finalitat d'aquest estudi és comprovar la certesa de què l'alumnat del segon cicle d'Infantil nascut a principis d'any mostra un desenvolupament i un procés maduratiu més avançat que el nascut a finals d'any. En el meu cas, he elaborat dos instruments que explicaré detalladament a continuació. En primer lloc, una graella de doble entrada en la qual registraré l'evolució del dibuix de la figura humana dels nens i nenes subjectes d'estudi. I en segon lloc, una entrevista a diversos docents i/o altres experts en l'àmbit educatiu.

Graella per al registre de l'evolució del dibuix de la figura humana.

En una investigació educativa com aquesta trobo imprescindible la participació dels principals protagonistes: els nens i nenes que són els subjectes actius del propi procés d'aprenentatge.

Després de fer la recerca bibliogràfica, he conegut diferents autors i autores a partir dels quals he elaborat el marc teòric i he adquirit coneixements necessaris per a fer la investigació pertinent. Ara bé, per crear la graella m'he basat en l'anàlisi de diversos dibuixos i la posterior

classificació d'aquests, en les diferents etapes exposades per Rhoda Kellogg en el seu llibre. Com he dit, he mencionat altres noms de persones conegudes o expertes en la temàtica, però l'he escollit a ella perquè és la que més s'adequa al meu treball. Kellogg diferencia onze passos evolutius pels quals poden passar els nens i nenes des que són nadons i reproduïxen gargots bàsics fins als quatre anys o més, que progressivament ja representen figures humanes gairebé completades.

Tot seguit, adjunto el model de graella que emplenaré a partir de l'observació i posterior interpretació dels dibuixos realitzats pels nens i les nenes de P3, P4 i P5.

EVOLUCIÓ DEL DIBUIX DE LA FIGURA HUMANA												
ETAPES		Gargot bàsic	Diagrames i combinacions	Agregats	Sols	Cares i figures solars	FH amb braços al cap	FH sense traços superiors	FH sense braços	FH amb diversitat de tronc	FH amb braços units al tronc	FH quasi completa
INFANT												
NOM	Mes naixem.											
NOM	Mes naixem.											
NOM	Mes naixem.											

Principis d'any (Gener – Febrer – Març – Abril)
Mitjans d'any (Maig – Juny – Juliol – Agost)
Finals d'any (Setembre – Octubre – Novembre – Desembre)

En la graella apareixen les diferents etapes en les quals es pot trobar cada infant i anotaré les seves dades: el nom i el mes de naixement. Per tant, s'ordenaran de gran a petit, és a dir, començant pels nascuts a principis d'any i acabant pels de finals d'any. Amb una creueta situarem cadascun dels nens i les nenes en l'estadi corresponent. D'aquesta manera, podrem comprovar si s'observen diferències entre si, tenint en compte el citat mes de naixement en el qual baso el meu estudi.

Entrevista als mestres i experts en l'àmbit educatiu.

Per altra banda, també he volgut tenir el punt de vista dels professionals que viuen el dia a dia amb aquest alumnat i que l'acompanyen en el seu procés d'ensenyament - aprenentatge. És per això que he elaborat una entrevista pròpia, formada per disset preguntes distribuïdes en quatre apartats: les dades personals de la persona entrevistada, preguntes que ha de respondre segons la seva experiència personal, qüestions que ha de resoldre segons la seva experiència com a professional de l'educació i per últim, preguntes per tal que doni el seu punt de vista o opinió respecte de la temàtica central de l'estudi. Entre aquestes n'hi ha algunes de resposta ràpida (sí

o no), però prioritzo que m'expliquin que en pensen tots ells segons la seva experiència. D'aquesta manera, tindrè més dades per contrastar la informació extreta dels dos instruments utilitzats.

Per a donar-li validesa, he comptat amb la col·laboració d'una professora de la Universitat Rovira i Virgili, graduada en Educació Infantil i amb un Màster en Dificultats de l'Aprenentatge i Trastorns del Llenguatge (*Annex 1*). Ha fet diverses aportacions i m'ha aconsellat per tal d'elaborar una entrevista que em facilités l'obtenció d'informació útil per analitzar els resultats i així concloure la meva hipòtesi.

Variables mesurades.

En aquest treball poso èmfasi en l'anàlisi de dibuixos infantils i en com els nens i nenes evolucionen en el seu grafisme tenint en compte la graella exposada anteriorment. A causa de la situació actual de pandèmia, no he basat l'estudi en un test com ara el de Koppitz o el de Goodenough perquè un aspecte bàsic és que l'avaluador estigui present en el moment que es du a terme el procés creatiu, la qual cosa no era possible. És per això que a més, complementaré la informació extreta en la taula corresponent al pensament de Kellogg amb les idees exposades per Nicole Bédard posant especial atenció al dibuix de l'esquema corporal en si i als aspectes més tècnics del dibuix. Si s'escau, en algun cas també mencionaré altres autors i autores citats en el marc teòric.

5.3 Procediment i pla d'anàlisi de dades.

El procediment que he seguit per tal d'acabar conclouent la suposició plantejada l'explico seguidament.

❖ *Recollida i posterior anàlisi i interpretació dels dibuixos de la figura humana.*

El Pràcticum II i les experiències viscudes dins l'aula d'Infantil van ser el punt d'inflexió que em va permetre encaminar el meu Treball de Fi de Grau cap a fer l'estudi que he explicat en els apartats anteriors.

Per tal d'avançar-me als fets i prevenir en cas d'un possible confinament, de seguida que vaig tenir clar que necessitaria aquests dibuixos de la figura humana, vaig posar-me en contacte amb les tutores dels tres cursos de P3, P4 i P5 dels centres contextualitzats. Passades dues setmanes de concedir-me la seva ajuda i per tant, la participació en la meva indagació, ja tenia tot el

material. Així doncs, em vaig assegurar que podria tirar endavant el meu estudi malgrat la situació actual de pandèmia.

Abans de centrar-me en l'anàlisi i interpretació dels dibuixos, vaig fer la cerca per tenir una base teòrica i esdevenir experta en la temàtica. Va ser després que vaig valorar quina informació rellevant necessitaria per poder estudiar-ne els resultats i extreure les conclusions finals. Com bé he explicat, he creat una graella de doble entrada per registrar l'evolució del dibuix de la figura humana i a més, contemplo una sèrie de variables per ampliar aquesta informació. Pretenc verificar o desmentir l'afirmació que l'alumnat en edat de 3 - 6 anys nascut a principis d'any demostra un desenvolupament i un procés maduratiu més ràpid que el nascut a finals d'any.

Tenint en compte que dispo de dos tipus de mostra diferents:

- A. Dibuixos de l'esquema corporal de grups d'alumnes que actualment cursen P3, P4 o P5.
- B. Dibuixos de l'esquema corporal d'un grup d'alumnes des del primer trimestre de P3 fins al primer de P5.

Un cop registrades les dades extretes de l'anàlisi d'aquests dibuixos realitzaré:

- A. Una comparativa entre les semblances i diferències que s'observen en els dibuixos de la figura humana d'aquests grups segons el mes de naixement de cada infant.
- B. Una comparativa dels passos evolutius que han seguit aquests infants al llarg del segon cicle d'Educació Infantil, tenint en compte el seu mes de naixement.

❖ *Creació i realització d'una entrevista.*

Per elaborar l'entrevista i formular les diferents preguntes, vaig fer una pluja d'idees sobre allò que havia de saber, per així tenir la màxima informació possible i facilitar-me l'anàlisi dels resultats. Vaig començar a redactar-la i quan la vaig tenir llesta, vaig procedir a la validació. Va ser un procés lent perquè em va resultar complicat trobar qui m'ho pogués fer, però finalment ho vaig aconseguir. Després de fer les modificacions que em va comentar la professora, aviat em vaig posar en contacte amb els centres i altres mestres amb els quals tinc relació directa. Els vaig facilitar l'entrevista amb un enllaç via correu electrònic, ja que a causa

de la situació actual, no la podia fer presencialment (*Annex 2*). Amb marge d'una setmana ja la tenia resposta.

A partir d'aquí, faré buidatge de totes les respostes (*Annex 3*), tot seleccionant les que m'ofereixin la informació que m'ajudi a refutar o confirmar la meva hipòtesi. Altrament, em serviran per conèixer el punt de vista dels professionals que conviuen dia a dia amb infants d'aquestes edats i gràcies a les seves aportacions podré tenir eines o estratègies per tal de minvar les diferències de maduració i aprenentatge entre els petits i els grans de la classe.

6. ANÀLISIS I INTERPRETACIÓ DE RESULTATS.

De l'Escola Rural situada al municipi de Subirats.

❖ Graella per al registre de l'evolució del dibuix de la figura humana.

Curs P3

EVOLUCIÓ DEL DIBUIX DE LA FIGURA HUMANA												
INFANT	ETAPES	Gargot bàsic	Diagrames i combinacions	Agregats	Sols	Cares i figures solars	FH amb braços al cap	FH sense traços superiors	FH sense braços	FH amb diversitat de troncs	FH amb braços units al tronc	FH quasi completa
DUNA	Gener						X					
GUILLEM	Gener										X	
IRIA	Febrer						X					
MARC	Febrer					X						
SELVA	Març										X	
QUIM	Març										X	
DYLAN	Març			X								
LUCÍA	Abril										X	
JÚLIA	Maig						X					
MEI	Juliol						X					
TIAN	Setembre			X								
ARIADNA	Octubre										X	

DUNA GUILLEM IRIA MARC SELVA QUIM DYLAN LUCÍA JÚLIA MEI TIAN ARIADNA

❖ Per tal de conèixer la interpretació de cadascun dels dibuixos que han realitzat aquests nens i nenes sobre la Figura Humana i tenint en compte les variables mencionades, cal mirar l'Annex 4.

De l'altra Escola Rural també situada a la comarca de l'Alt Penedès.

❖ Graella per al registre de l'evolució del dibuix de la figura humana.

Curs P4

EVOLUCIÓ DEL DIBUIX DE LA FIGURA HUMANA												
ETAPES		Gargot bàsic	Diagrames i combinacions	Agregats	Sols	Cares i figures solars	FH amb braços al cap	FH sense traços superiors	FH sense braços	FH amb diversitat de troncs	FH amb braços units al tronc	FH quasi completa
INFANT												
BLANCA	Febrer											X
EMMA	Març										X	
SARA	Abril										X	
BRUNA	Abril											X
ROC	Juny										X	
PAOLA	Juliol										X	
CLÀUDIA	Setembre										X	
DÍDAC	Octubre										X	

BLANCA

EMMA

SARA

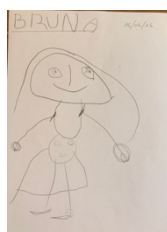
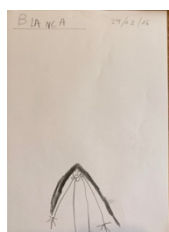
BRUNA

ROC

PAOLA

CLÀUDIA

DÍDAC

- ❖ Per tal de conèixer la interpretació de cadascun dels dibuixos que han realitzat aquests nens i nenes sobre la Figura Humana i tenint en compte les variables mencionades, cal mirar *l'Annex 5*.

❖ Graella per al registre de l'evolució del dibuix de la figura humana.Curs P5

EVOLUCIÓ DEL DIBUIX DE LA FIGURA HUMANA												
INFANT	ETAPES	Gargot bàsic	Diagrames i combinacions	Agregats	Sols	Cares i figures solars	FH amb braços al cap	FH sense traços superiors	FH sense braços	FH amb diversitat de troncs	FH amb braços units al tronc	FH quasi completa
CARLA	Febrer											X
ADA	Abril											X
CARLA	Abril											X
ISABELLA	Juliol											X
BIEL	Agost											X
SERGI	Setembre										X	
IKER	Octubre						X					
SULAIMAN	Novembre										X	
NAIRA	Desembre											X
ANNIE	Desembre											X

CARLA ADA CARLA ISABELLA BIEL SERGI IKER SULAIMAN NAIRA ANNIE

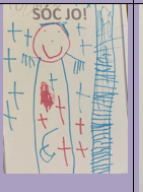
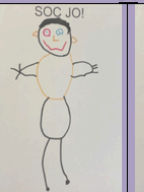
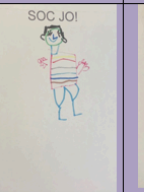

- ❖ Per tal de conèixer la interpretació de cadascun dels dibuixos que han realitzat aquests nens i nenes sobre la Figura Humana i tenint en compte les variables mencionades, cal mirar *l'Annex 5*.

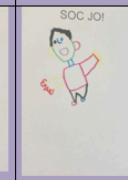
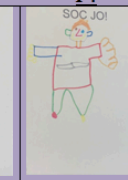

De l'Institut – Escola.

❖ **Graella per al registre de l'evolució del dibuix de la figura humana.**

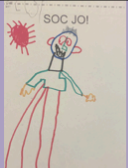

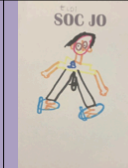
Evolució des de P3 fins a P5

YUCHEN Gener					
P3		P4		P5	
					
ETAPA: FH amb braços al cap	ETAPA: FH amb braços al cap	ETAPA: FH amb braços al cap	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa

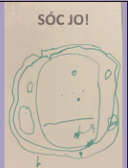
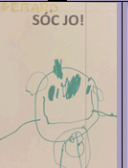

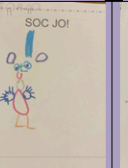

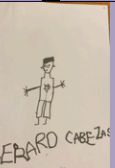
Durant el curs de P3 el Yuchen manté el dibuix de la figura humana força similar. Veiem el cap (amb ulls, boca, orelles i nas), les extremitats superiors unides a aquest i les extremitats inferiors, sense la presència del tronc. A l'inici de P4, ja s'observa el cos, la qual cosa li permet unir-hi els braços i també el vesteix. Finalment a P5, la figura està força completa i més proporcionada que en l'anterior.

LUCAS Gener						
P3		P4		P5		
						
ETAPA: FH sense braços	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa

Durant l'inici de curs a P3 el Lucas dibuixa una figura humana amb cap i tronc, però sense braços. A mitjans del mateix curs, els afegeix i al final ja la dibuixa força completa i fins i tot vestida. Manté el dibuix força similar durant P4 i P5 i en ambdós cursos, veiem una figura completa i proporcionada.

ELOI Febrer					
P3		P4		P5	
					
ETAPA: Agregats	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa

A P3 l'Eloi s'inicia en el dibuix de la figura humana d'una manera esquemàtica, utilitzant agregats formats per cercles i altres formes una mica irregulars. Aquesta esdevé una figura amb cap (inclou ulls, orelles, nas, boca, cabells), tronc i extremitats amb mans i peus i al final d'aquest curs, la vesteix. Manté el dibuix força similar durant P4 i P5 i en ambdós cursos, veiem una figura completa i proporcionada.

GERARD Febrer					
P3		P4		P5	
					
ETAPA: Agregats	ETAPA: FH amb braços units al cap	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH quasi completa

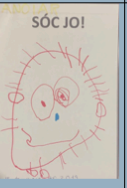

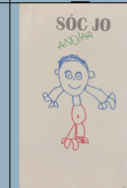
En Gerard comença P3 dibuixant una figura humana esquemàtica, tot utilitzant agregats formats per cercles irregulars. A mesura que passa el curs, podem distingir el cap, el tronc, les extremitats inferiors i superiors que passa d'unir-les del cap al cos. El dibuix és força similar des de finals de P3 fins a principis de P5, on ja la vesteix i es veu completa i proporcionada.

JANA Maig					
P3		P4		P5	
					
ETAPA: FH amb braços al cap	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa

La Jana comença P3 dibuixant una figura humana que inclou cap (amb cabell, ulls, orelles, nas, boca) i extremitats superiors i inferiors. Únicament omet el tronc, però és totalment normal en l'etapa en què es troba. Ràpidament s'observa que integra bé totes les parts i manté un dibuix força similar durant gairebé tot P3, P4 i P5. En tots els cursos veiem una figura completa, vestida i proporcionada.

JULIETTE Juliol					
P3			P4		P5
					
ETAPA: FH amb braços al cap	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH quasi completa

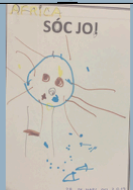

A P3 la Juliette s'inicia en el dibuix de la figura humana de forma esquemàtica, però distingeix la cara, elaborada amb gargots, i les extremitats. A mitjans del mateix curs ja diferencia el tronc i sap unir les extremitats correctament. Des de principis de P4 fins a principis de P5, ja dibuixa una figura gairebé completa, ben vestida, fins i tot amb detalls a la roba, i proporcionada.

ANOIAR Novembre					
P3			P4		P5
					
ETAPA: Gargot bàsic	ETAPA: Cares i figures solars	ETAPA: FH sense braços	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH quasi completa	ETAPA: FH amb braços al cap

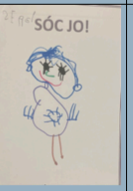

L'Anoiar comença P3 dibuixant una figura humana en forma de gargot que no ens permet identificar-la com a tal. Durant aquest curs acaba distingint la cara amb totes les seves parts i finalment incorpora extremitats inferiors. Comença P4 amb una figura força completa, en la qual afegeix els braços que uneix al tronc i també la vesteix. A P5 veiem una figura més bàsica que l'anterior, tot i que no vol dir que hagi fet cap retrocés.

ÀNGEL Novembre					
P3			P4		P5
					
ETAPA: Gargot bàsic	ETAPA: Gargot bàsic	ETAPA: Agregats	ETAPA: FH amb braços al cap	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH amb braços units al tronc

Durant el curs de P3, l'Àngel fa un dibuix en forma de gargot bàsic que acaba esdevenint un agregat format per cercles ben elaborats. Inicia P4 representant una figura humana que inclou cap (amb cabell, ulls, nas i boca) i extremitats superiors, que uneix al cap, i inferiors. Aquesta acaba convertint-se en una figura força elaborada, amb totes les seves parts ben proporcionades i amb unes característiques que manté a P5.

ÀFRICA Desembre					
P3		P4		P5	
					
ETAPA: Gargot bàsic	ETAPA: Cares i figures solars	ETAPA: FH amb braços al cap	ETAPA: FH sense braços	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH amb braços units al tronc

Durant el curs de P3, l'Àfrica fa un progrés del dibuix de la figura humana, començant per un gargot bàsic que acaba esdevenint en figura solar fins a diferenciar-se una cara amb cabell, ulls, orelles, nas i boca, possible tronc i extremitats. Inicia P4 amb un dibuix similar a l'anterior, però sense braços i finalment els acaba incloent i els sap unir on toca. Comença P5 amb una figura senzilla, però força completa i proporcionada.

SERGI Desembre					
P3		P4		P5	
					
ETAPA: Gargot bàsic	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH amb braços units al tronc	ETAPA: FH quasi completa

En Sergi comença P3 amb el dibuix d'un gargot bàsic que ràpidament es converteix en una figura humana que, encara que al principi és difícil d'interpretar per la presència d'alguns guixots, inclou cara, tronc i extremitats. Des de mitjans/finals de P3 fins a finals de P4 elabora un dibuix d'una figura completa amb els braços correctament units al tronc. Comença P5 vestint la figura i està completa i ben proporcionada.

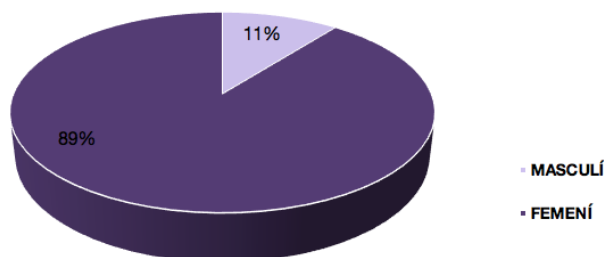
Entrevista als mestres i experts en l'àmbit educatiu.

En aquest subapartat exposo els resultats obtinguts de l'entrevista realitzada als professionals de l'educació.

- Dades de les persones entrevistades.

Com ja he explicat a *Població i mostra*, he aconseguit un total de 47 respostes de diverses persones implicades en l'ensenyament. En el gràfic podem veure una majoria de representació femenina, amb un 89%, i la resta masculina, amb un 11%.

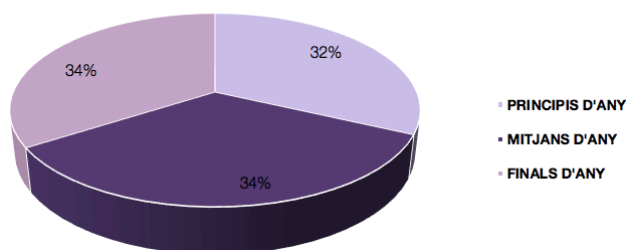
Participació en la investigació tenint el compte el gènere

La totalitat dels participants d'aquest estudi són mestres. Per tant, disposen del grau d'Educació Infantil o Primària i els segons, tenen una experiència mínima de dos anys en el segon cicle d'Infantil. També vull afegir que entre aquests professionals hi ha especialistes d'educació especial, de llengua anglesa, de música i d'educació física. Tot i això, alguns presenten una doble titulació acadèmica i a més de tenir la carrera de Magisteri, són logopedes, pedagogs i psicopedagogs. Així doncs, dispo de diversos punts de vista i criteris de persones formades en diferents àmbits.

Dels subjectes entrevistats també he extret informació respecte del mes de l'any en què van néixer, ja que crec que és una dada rellevant en l'estudi en qüestió i trobo que ha influït en les

Franges de l'any en les quals han nascut les persones entrevistades

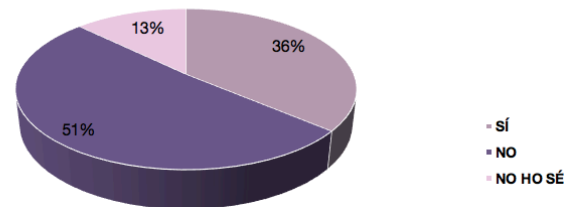

respostes. Així doncs, com s'observa en el gràfic de sectors, de les 47 persones totals, 18 són nascudes a l'inici de l'any (entre els mesos de gener i abril); mentre que 13 són de mitjans (de maig a agost) i 16 de finals d'any (entre els mesos de setembre i desembre).

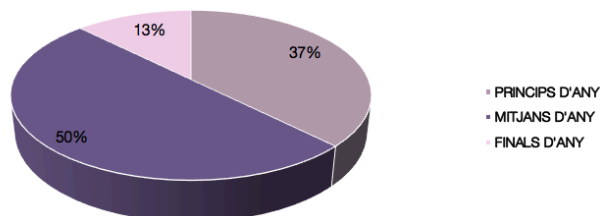
- Segons l'experiència personal...

Els resultats obtinguts de la pregunta “Creus que el mes en què vas néixer va influir d'alguna manera en el teu procés maduratiu i d'aprenentatge a l'escola?”, he cregut oportú relacionar-los amb els de la pregunta anterior sobre el mes de l'any en el qual van néixer les persones entrevistades. Trobo que el fet de “ser més gran” o “més petit” pot fer variar les sensacions i les vivències escolars de les persones. La meitat dels professionals (51%) van respondre que no creien que el mes de l'any en què van néixer influís d'alguna manera en la seva escolarització; en segon lloc, amb un 36% trobem les persones que van respondre que sí que pensen que el fet de néixer més aviat o més tard va tenir algun efecte en aquest sentit i la resta, no ho recorden o pensen que el sistema educatiu ha canviat massa per a poder respondre amb propietat.

Creença sobre la possible influència del mes de naixement respecte el desenvolupament maduratiu i els aprenentatges

Relació entre les respostes negatives i la franja de l'any en la qual van néixer

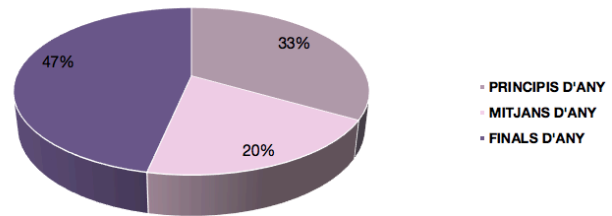

La majoria de respostes negatives eren de persones nascudes a principis (37%) o a mitjans de l'any (50%). Les primeres ho argumentaven dient que el fet de ser més grans, els feia ser més madurs que els seus companys i companyes i pel que fa als aprenentatges, no els costava tant i tenien

més facilitats. Així i tot, remarquen que això és una situació que s'observa als primers anys d'Infantil. Una bona estimulació tant a casa com a l'escola i altres aspectes de la personalitat de cadascú, poden ajudar a progressar i a equiparar aquestes diferències inicials. Les segones, en estar entremig, no trobaven dificultats ni diferències significatives respecte de la resta.

Pel que fa a les respostes afirmatives, en major part van contestar les persones nascudes a finals d'any (47%). Aquestes explicaven que en alguns casos es portaven quasi un any sencer amb alguns nens i nenes de l'aula, la qual cosa els situava en posicions força diferents. Argumenten que eren més immadurs i infantils i en general menys autònoms que els grans. Pel que fa a l'altre 53%, que es reparteix entre els de principis i mitjans d'any, comentaven que pel fet de ser els "grans de la classe" notaven aquesta diferència i en aquest cas, els va influir positivament.

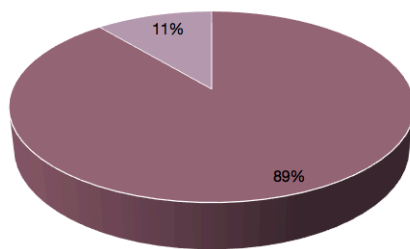
Relació entre les respostes afirmatives i la franja de l'any en la qual van nèixer

- Segons l'experiència professional...

Un 89% de les persones entrevistades van contestar que durant la seva experiència com a

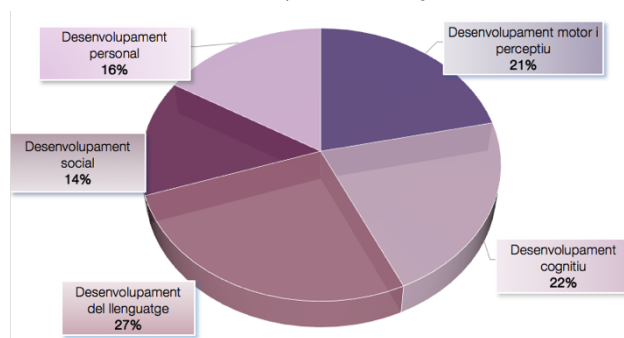
Observació de diferències en l'alumnat del segon cicle d'infantil

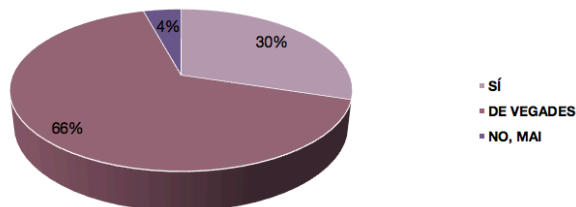
professionals de l'educació havien observat diferències entre l'alumnat del segon cicle d'Educació Infantil tenint en compte el fet del mes de naixement. La resta (11%) va contestar que no. En relació amb aquesta qüestió i amb el desenvolupament integral d'aquests

infants, vaig voler saber en quin dels aspectes evolutius podríem veure més evidències de què existeixen aquestes desigualtats. Tal com s'observa en el gràfic, els resultats van quedar de la següent manera: en primer lloc, en el desenvolupament del llenguatge; en segon lloc i amb poc contrast respecte del tercer, en el desenvolupament cognitiu i després el motor i perceptiu successivament; a continuació en el desenvolupament personal i per últim en el social. Alguns les seleccionaven totes i d'altres només una o les que creien més adients. Així doncs, veig que en aquest cas, tothom té la pròpia opinió, ja que les

Influència del mes de naixement pel que fa a aspectes del desenvolupament infantil

respostes són força igualades. A més, penso que amb això podem adonar-nos que segons les característiques de cada grup – classe això varia i no s'observa amb la mateixa intensitat en cada curs escolar. Per tant, aquí tenim les respostes a la pregunta *“ho has observat a cada curs escolar?”*. La majoria (66%) ho ha observat a vegades, ja que com s'exposarà a continuació, existeixen variables que poden influir-hi; un 30% ha respost que sí que ho ha observat cada curs escolar dels que porta treballats i finalment, un 4% no ho ha observat mai.

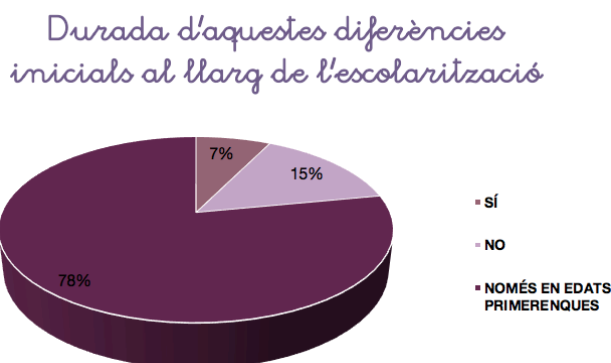

La majoria (66%) ho ha observat a vegades, ja que com s'exposarà a continuació, existeixen variables que poden influir-hi; un 30% ha respost que sí que ho ha observat cada curs escolar dels que porta treballats i finalment, un 4% no ho ha observat mai.

Algunes de les variables que poden tenir relació en el desenvolupament maduratiu i d'aprenentatge que els participants comenten poden ser:

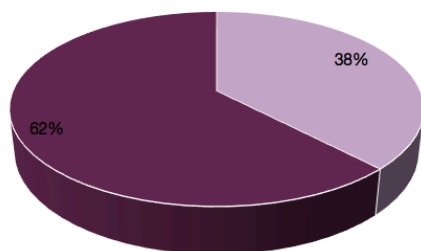
- L'estimulació de l'entorn i del context on es desenvolupa l'infant: com el tractes, com li parles, el fet de tenir germans i/o germanes, les actituds familiars, és a dir, si tendeixen a la sobreprotecció o pel contrari, són massa permissives o negligents.
 - L'escolarització 0 – 3 i la relació amb els iguals, els aspectes de socialització i de lideratge de grups,...
- *Segons els seus punts de vista...*

Com ja s'ha comentat, els mestres i altres especialistes creuen que aquest fet s'equipara a mesura que els nens i les nenes es fan grans i arriben a Primària, on les diferències són gairebé inexistents. Així doncs, creuen que les desigualtats maduratives i d'aprenentatge no es mantenen al llarg de tota l'escolarització sinó que afirmen que aquestes només es donen en edats primerenques, és a dir, durant els primers anys.

El sistema educatiu que hi ha actualment a Espanya i a Catalunya contempla que els estudiants que neixen un mateix any natural comencin l'escola junts. D'aquesta manera, si això canviés potser podria ser un factor determinant per tal de disminuir aquestes diferències. Per aquesta raó, vaig voler saber que en pensaven sobre “*canviar el criteri d'escolarització per any natural*”. En general, la majoria (62%) creu que no seria útil fer aquesta modificació. Està clar

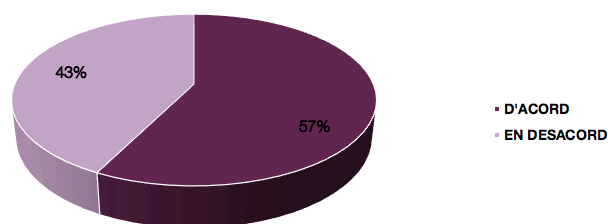
Utilitat de canviar el criteri d'escolarització per any natural

que si els cursos escolars abasten un any, sempre hi haurà aquestes diferències pel mes de naixement. Programar els cursos per any natural asseguraria que tots els infants comencen el segon cicle d'Infantil amb els 3 anys fets i estaria bé, però igualment ens trobaríem amb la mateixa problemàtica perquè seguiria existint la diferència d'edat.

Per acabar, vaig voler finalitzar l'entrevista amb una última pregunta que m'ajudés a comprovar la validesa de la meva hipòtesi, des del punt de vista de les persones que estan diàriament amb aquests infants i que coneixen de primera mà el seu desenvolupament i les petites desigualtats que es donen. De les 47 persones entrevistades, un 57% van estar d'acord amb l'afirmació següent: *els infants del segon cicle d'Educació Infantil (3-6) nascuts a principis d'any mostren un desenvolupament i un procés maduratiu més avançat que els nascuts a finals d'any*". L'altre 43% no va estar-hi d'acord.

Percentatge de persones que afirmen la hipòtesi de l'estudi en qüestió

En relació amb aquesta pregunta, vaig voler que segons el seu punt de vista i experiència, proposessin diferents estratègies per oferir a tots els nens i les nenes les mateixes oportunitats:

ESTRATÈGIES PROPOSADES PER A PAL·LIAR LES DIFERÈNCIES DE MADURACIÓ I APRENENTATGE ENTRE ELS PETITS I ELS GRANS DE LA CLASSE:

- Intentar que a totes les aules hi hagi alumnat de diferents nivells maduratius i d'aprenentatge. L'objectiu és potenciar i facilitar l'aprenentatge entre diferents edats, facilitar diferents rols socials i ajudar-los a desenvolupar les seves habilitats socials i personals.

<p>- Que les agrupacions per les hores d'especialitat siguin diferents de la del grup-classe, ja que al tutor se li desdobra el grup i li permet fer un treball més específic i individualitzat del seu alumnat. Tenir un docent de reforç.</p>
<p>- Les diferències maduratives en l'etapa 0-3 entre els infants d'un grup hi són i no sempre responen al factor del mes en què han nascut sinó també pel ritme de creixement i evolució personal de cada infant i l'entorn familiar. L'aprenentatge en les primeres edats s'hauria d'adequar sempre als ritmes evolutius, tot respectant aquestes diferències. Cal adaptar les propostes d'aula a les diferents necessitats, mai al contrari.</p>
<p>- No s'han de pal·liar les diferències. La diversitat és una realitat còmoda i positiva. Així com hi ha diferències segons època de naixement, també n'hi ha derivades de la diversitat cultural, familiar, model socioeconòmic, nivell d'estudis dels progenitors, interès per a l'estimulació de filles i fills per part dels pares i mares, etc.</p>
<p>- Sempre he procurat atendre'ls segons les seves necessitats: qui pot donar més, estimular-lo i potenciar les seves capacitats, qui necessiti un reforç o més atenció i temps per assolir un aprenentatge, proporcionar-li.</p>
<p>- Per mi, aquestes diferències provoquen una activació del creixement, és a dir, s'accelera. La gent de final d'any es mostra més autònoma perquè s'ha d'espavilar. Com a docents, cal la nostra acció: si els mirem com a persones amb dificultats per ser més petits, els dotem d'un proteccionisme que els condiona.</p>
<p>- Treballar junts mitjançant l'aprenentatge compartit: les seves diferències els apropa i uns acaben aprenent dels altres. A l'hora de treballar, ajuntar-los amb infants més grans, per tal que s'ajudin.</p>
<p>- Desenvolupar els conceptes amb racons manipulatius per poder treballar amb diversitat de materials; realitzar activitats d'aprenentatge multinivell on l'infant aprengui fent i manipulant, partint del seu nivell, interès i moment maduratiu; adoptar una mirada comprensiva i ser flexible amb el nivell de cadascú i la realització de les tasques.</p>
<p>- Equilibrar els grups: fer un grup d'infants de principis i un altre de finals d'any (sobretot en etapes 0-3), dividir grups de gener a agost i de setembre a desembre.</p>
<p>- Són diferències que cada cop es veuen menys i no crec que s'hagi de fer res per canviar-ho.</p>

7. DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS.

Una vegada analitzats tant els dibuixos de la figura humana com les respostes de l'entrevista, dono per finalitzada la investigació i em dispenso a concloure el treball de fi de grau.

7.1 Grau d'assoliment dels objectius.

Començaré parlant del grau d'assoliment dels objectius que em vaig proposar en iniciar aquest treball. Crec que els he complert tots, ja que a partir dels quatre específics, que estan directament relacionats amb la recollida de dades i els instruments utilitzats, he pogut (O.1) estudiar la influència del mes de naixement amb relació al desenvolupament 3-6 de manera satisfactòria. Així doncs, (O.1.1) amb les produccions sobre l'esquema corporal i la posterior interpretació d'aquestes he pogut: comparar semblances i diferències que s'observen en els dibuixos de la figura humana d'infants d'un curs en concret (P3, P4 o P5) i veure els passos evolutius que han seguit els infants al llarg de tot el segon cicle d'infantil. Altrament, (O.1.2) he identificat alguns elements gràfics d'aquests dibuixos que m'han ajudat a conèixer l'etapa evolutiva en la qual es troben. Amb les entrevistes no és que (O.1.3) hagi obtingut dades sobre l'evolució madurativa general de l'alumnat del segon cicle, però he aconseguit informació que m'ha ajudat a (O.1.4) extreure les conclusions i a donar validesa a la meua hipòtesi. Aquesta informació correspon a l'observació d'aquestes diferències a l'aula d'infantil segons el punt de vista dels docents i els altres professionals, a la periodicitat en què les han observat i quina ha estat la seva durada, les variables que poden influir en la presència d'aquestes desigualtats.

7.2 Resposta a la hipòtesi.

Pel que fa a la hipòtesi "*els infants del segon cicle d'Educació Infantil (3-6) nascuts a principis d'any mostren un desenvolupament i un procés maduratiu més avançat que els nascuts a finals d'any*", la confirmo parcialment, tant per les meves anàlisis com per l'opinió de la majoria de professionals.

En primer lloc, dir que moltes de les persones entrevistades hi estan d'acord. A més, jo mateixa he observat que en alguns casos, a l'hora d'analitzar l'evolució del dibuix com va ser el cas de l'Institut – Escola, l'alumnat més petit s'inicia en el dibuix de la figura humana des d'etapes més primerenques i esquemàtiques (gargot bàsic, agregat, cares i figures solars) que l'alumnat més gran. Ara bé, és cert que la gran majoria acaba representant una figura gairebé completa, és a dir, que acaben arribant a la mateixa etapa.

Tot i això, he comprovat que hi ha alguns casos en els quals el plantejament de la hipòtesi no es dona. Doncs hi ha figures humanes d'alumnat més petit que correspondrien a etapes del dibuix d'alumnat més gran i viceversa. A més, en algunes enquestes s'ha opinat que existeixen variables com ara l'estimulació familiar i escolar que ajuden a minvar aquestes diferències inicials. Així doncs, no sempre es dona aquest desenvolupament i procés maduratiu més avançat en els infants de principis d'any, ja que dependrà de cada infant i de cada situació particular.

7.3 Limitacions.

Gràcies a la guia establerta i a la bona organització que he seguit en tot el procés, l'elaboració d'aquest treball no m'ha suposat gaires complicacions. Ara bé, és evident que al llarg de la recerca i la creació d'aquest estudi, han sorgit algunes limitacions que m'han servit per aprendre a resoldre-les i seguir endavant.

La primera d'elles la relaciono amb la situació actual de pandèmia que no m'ha permès anar presencialment a recollir els dibuixos sobre la figura humana. Crec que hagués sigut interessant ser-hi en el moment que els nens i les nenes feien les seves produccions, ja que veure la seva actitud envers la dinàmica i escoltar les seves narracions o explicacions, m'hagués ajudat a l'hora d'interpretar-les. Cada infant és un món i com tothom, tenim dies millors i pitjors. És important tenir-ho en compte per a extreure conclusions més definides. No obstant això, trobo que m'he sabut adaptar a la realitat, posant-me en contacte amb tres centres amb els quals tinc relació directa, i aquests m'han proporcionat el material i l'ajuda que necessitava.

Altrament, parlaré del fet d'haver de realitzar les entrevistes via telemàtica a causa de la mateixa situació esmentada. En aquest cas, valoro favorablement la rapidesa i immediatesa que suposa enviar un enllaç i que et contestin al moment. No obstant això, fent-ho d'aquesta manera manca el contacte i la proximitat entre l'entrevistador i les persones entrevistades i també el poder indagar més en les respostes. A més, he patit alguns problemes de connexió i/o tècnics i altres obstacles respecte de la comprensió dels enunciats per part dels qui contestaven l'entrevista. Per sort, els primers s'han resolt satisfactòriament reenviant l'enllaç o compartint-lo per altres vies. Pel que fa als segons, concretament vaig trobar-me que hi havia una pregunta en la qual no responien el que jo demanava, que era el mes de naixement en què van néixer, sinó que m'escrivien l'any. Així doncs, vaig modificar l'enunciat marcant en majúscula la paraula clau, per tal que ho veiessin més clar.

7.4 Valoració personal.

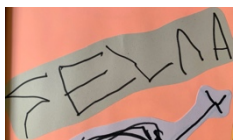
Pel que fa al dibuix de la figura humana, he gaudit molt fent el recull, l'observació, la interpretació i l'anàlisi. Crec que amb aquest dibuix en concret o partint del dibuix infantil en general, podem extreure informació fiable respecte la personalitat i el moment maduratiu dels nens i les nenes, la qual cosa ens pot ajudar a identificar i a comprendre les seves necessitats i aptituds.

Com he comentat a la introducció del treball, van ser les pràctiques d'enguany que van ajudar-me a prendre la decisió de centrar el meu treball en la temàtica de la influència del mes de naixement. És per aquest motiu que vull complementar els resultats obtinguts en l'anàlisi, fent una pinzellada del que he observat durant la meua estada a l'aula de P3 en relació amb el fet de néixer a principis o a finals d'any. Per a fer-ho més entenedor i concret, parlaré de l'escriptura, l'expressió oral i la parla, l'atenció i memòria.

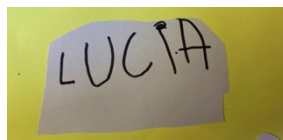
L'escriptura: en general, la lletra dels infants de principis d'any és una mica més entenedora i posen les lletres en l'ordre corresponent; els de finals, normalment per imitació ho intenten, encara que la seva comprensió és una mica més complicada.

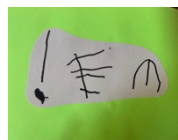
MARC
(febrer)

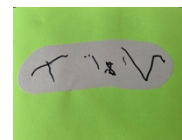
SELVA
(març)

LUCIA
(abril)

MEI
(juliol)

TIAN
(setembre)

ARIADNA
(octubre)

A més, vaig observar que l'alumnat "més gran", comença a tenir la iniciativa i les ganes d'iniciar-se en l'escriptura abans que el "més petit", és a dir, ho demanen i tenen més necessitat de provar d'escriure el seu nom o altres objectes de l'aula, de l'escola, etc. No sempre es compleix, però en el cas d'aquest grup – classe, també s'observaven diferències en aquest sentit.

L'expressió oral i la parla: normalment, els infants de principis d'any tenen més vocabulari i la seva maduresa els permet entendre conceptes que als de finals els costen més. Per tant, s'equivoquen menys i fan les coses amb més seguretat i agilitat. Sobretot ho he notat en activitats com ara l'explicació de què van fer ahir, de coses que hagin fet o que faran el cap de setmana o durant les vacances, en l'obtenció de respostes orals.

L'atenció i memòria: respecte als nens i les nenes de principis d'any, solen entendre millor les indicacions i pautes que es donen en cada moment de la jornada, aguanten més estona duent a terme una mateixa activitat, ... Per exemple, en fer la rutina del matí, havíem d'estar tots asseguts en rotllana, esperar el torn de paraula i mantenir l'atenció per escoltar a la resta. Tant la tutora com jo comentàvem i observàvem que els petits, passats uns minuts, ja es distreien o volien canviar de dinàmica.

Per últim, dir que la realització del Treball de Fi de Grau ha sigut una tasca complexa que m'ha aportat aprenentatges tant acadèmics com personals. Per a mi ha sigut fonamental el fet de triar una temàtica que des del primer moment em cridava l'atenció. D'aquesta manera, tot el temps que li he dedicat sentia que l'aprofitava, la qual cosa em feia estar satisfeta i il·lusionada per seguir endavant. He fet aquest estudi perquè trobo interessant i important tenir en compte alguns factors que poden influir en la diversitat que existeix dins les aules. Uns mesos de diferència en l'edat d'uns i altres poden justificar els diferents moments maduratius que trobem en els grups – classe. Aquesta realitat enriqueix l'experiència, les vivències i els aprenentatges del nostre alumnat.

I dit això, poso fi al meu treball d'investigació que m'ha acompanyat durant tots aquests mesos. Gràcies.

8. PROPOSTA DE MILLORA.

Pel que fa a l'àmbit de proposta i millora, trobo que un dels punts forts d'aquest treball és que, com bé he dit anteriorment, les diferències individuals que hi ha en l'alumnat dins una mateixa aula són òbvies. Sobretot si es tracta d'edats primerenques com és el cas d'Educació Infantil on encara són més perceptibles i cal tenir-les en compte per oferir les mateixes oportunitats a tot l'alumnat. Per tant, és un estudi que com a futura mestra em pot ajudar i també crec que pot ser un recurs útil per als meus companys i companyes de professió.

Per altra banda, com a punt feble, aquesta bretxa madurativa entre els nens i les nenes de principis i de finals d'any podria repercutir en el desenvolupament a llarg termini. És per això que potser hauria sigut interessant fer la mateixa investigació, però comparant i analitzant els resultats també pel que fa a Educació Primària. D'aquesta manera, podríem veure si realment aquesta diferència es manté al llarg del temps o només és observable en l'alumnat d'Educació Infantil.

Trobo que potser hauria sigut més efectiu analitzar tots els dibuixos de la figura humana en un període de temps més ampli, és a dir, al llarg de tot el cicle d'Educació Infantil, com he fet amb els de l'Institut - Escola. Distingir en quina etapa evolutiva es troba cada infant durant més temps, conèixer els passos i l'evolució que ha seguit,... ens aporta més informació que estudiant únicament un sol dibuix en un moment concret i una edat determinada.

Quan vaig tenir totes les produccions de l'esquema corporal, vaig observar que algunes incorporaven el nom de l'autor o autora. Complementar la interpretació d'aquests dibuixos amb l'anàlisi de la lletra i la facilitat per escriure el seu nom hauria estat interessant i enriquidor. Tot i això, com he dit no tots els dibuixos disposaven d'aquesta informació i per això, vaig decidir no tenir-ho en compte.

9. AGRAÏMENTS.

En primer lloc, vull dedicar el més especial i sincer agraïment a la Raquel, per l'acompanyament i la dedicació que m'ha donat en tot moment: des de l'elecció del tema fins a la recerca i el procés de creació de la investigació en si.

A tota la meva família que m'ha recolzat, aconsellat i tranquil·litzat en els moments difícils al llarg de tota la carrera i ara, en la creació del meu Treball de Fi de Grau. Sobretot a la meva mare i al meu pare, que gràcies a la professió que compartim, m'han posat a l'abast diferents persones que hi han col·laborat.

A les tres escoles que han acceptat participar en aquest estudi i a tots els educadors, educadores i altres professionals que hi han format part. També als petits i les petites que han participat activament, ja que els seus dibuixos han suposat la part més bonica, creativa i màgica de tota la investigació.

A l'Anna i a la Tamara perquè són el millor que m'emporto d'aquests quatre anys d'universitat i són la casualitat més preuada. I a totes les meves amigues i amics en general.

En definitiva, gràcies infinites a totes les persones que sempre han estat al meu costat i a les noves incorporacions d'aquests darrers anys que m'acompanyaran sempre.

10. BIBLIOGRAFIA.

Bédard, N. (2003). *Cómo interpretar los dibujos de los niños*. Barcelona: Ed. Sirio.

Bedard, K.; Dhuey, E. (2006). The Persistence of Early Childhood Maturity: International Evidence of Long - Run Age Effects. *The Quarterly Journal of Economics*, 121(4), 1437-1472. <https://doi.org/10.1093/qje/121.4.1437>

Bisquerra, R. (Coord.) (2004). *Metodología de la investigación educativa*. Madrid: Ed. La Muralla.

Casanovas Puigví, N. (2012). *Guía práctica para la interpretación de dibujos: análisis e interpretación de dibujos libres*. Barcelona: Ed. Lebón.

Decret 181/2008, de 9 de setembre, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments del segon cicle de l'educació infantil. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*. Barcelona: 9 de setembre de 2008, núm 5216, pp 68256 - 68273. Recuperat de: https://dibaaps.diba.cat/vnis/temp/CIDO_dogc_2008_09_20080916_08247053.pdf

Faas, A. (2018). *Psicología del desarrollo de la niñez* (2a. ed.). Ed. Brujas. Recuperat de <https://elibro.net/es/ereader/uab/106712>

Generalitat de Catalunya. Departament d'Ensenyament. (2012). *L'infant de 3 a 6 anys. Guia de desenvolupament per a les famílies i el personal docent*. Recuperat de http://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0018/06eab656-5f4d-4e35-8d2a-04fca258d91c/guia_de_desenvolupament_3-6_anys.pdf

Kellogg, R. (1979). *Análisis de la expresión plástica del preescolar*. Madrid: Ed. Cincel Kapelusz.

Koppitz, E. (1973). *El dibujo de la figura humana en los niños*. Buenos Aires: Ed. Guadalupe.

Lowenfeld, V. ; Brittain, W. L. (1977). *Desarrollo de la capacidad creadora*. Buenos Aires: Ed. Kapelusz.

Luquet, G. H. (1927). *El dibujo infantil*. Barcelona: Ed. Médica y Técnica.

Machón, A. (2009). *Los dibujos de los niños. Génesis y naturaleza de la representación gráfica. Un estudio evolutivo*. Madrid: Ed. Cátedra

Martín Viadel, Ricardo. (1988). El dibujo infantil: tendencias y problemas en la investigación sobre la expresión plástica de los escolares. *Arte, Individuo y Sociedad*, (1), 5. Recuperat de <https://revistas.ucm.es/index.php/ARIS/article/view/ARIS8888110005A/6070>

Matthews, J. (2002). *El arte de la infancia y la adolescencia. La construcción del significado*. Barcelona: Ed. Paidós Ibérica S.A.

Pedraja - Chaparro, F.; Santín, D.; Simancas, R. (2015). Determinants of grade retention in France and Spain: Does birth month matter? *Journal of Policy Modeling*, 37(5), 820-834. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2015.04.004>

Rinaldi, H. R.; Okawa Belizario, G.; Boccato Alves, I. C.; Louro de Castro Valente, M. L. (2019). Indicadores emocionales de Koppitz en el dibujo de la figura humana: comparación entre una muestra clínica y escolares. *Avances en Psicología Latinoamericana*, 37(2), 195-204. <https://doi.org/10.12804/revistas.urosario.edu.co/apl/a.5118>

Serrano Blanquer, A. (2006-2007). *La representació de la figura humana: un tractament interdisciplinari de l'Educació Artística*. (Llicència d'Estudis).

11. ANNEXOS.

ANNEX 1: VALIDACIÓ DE L'INSTRUMENT (ENTREVISTA).	59
ANNEX 2: ENTREVISTA FINAL.	65
ANNEX 3: BUIDATGE DE L'ENTREVISTA.	71
ANNEX 4: INTERPRETACIÓ DEL DIBUIX DE LA FIGURA HUMANA DELS NENS I NENES DE L'ESCOLA RURAL DEL MUNICIPI DE SUBIRATS.	75
ANNEX 5: INTERPRETACIÓ DEL DIBUIX DE LA FIGURA HUMANA DELS NENS I NENES DE L'ALTRA ESCOLA RURAL TAMBÉ SITUADA A LA COMARCA DE L'ALT PENEDÈS.	79

ANNEX 1: Validació de l'instrument (entrevista).

Benvolguda Sra.

Ens dirigim a vostè amb l'objectiu de sol·licitar la seva col·laboració com a expert, en la validació d'un qüestionari/entrevista, que forma part del TFG (Treball de Fi de Grau) i que es titula "*MOMENTS MADURATIUS A L'AULA: una mirada enfocada al mes de naixement*", dirigit per la Sra. Raquel Riera Sal, de la Facultat de Ciències de l'Educació i Psicologia de la Universitat Rovira i Virgili de Coma-Ruga.

L'instrument que li presentem és l'entrevista que es farà a mestres d'escola i/o altres especialistes en l'àmbit educatiu.

És per aquest motiu, que li agrairíem que llegís el qüestionari i tingués l'amabilitat de valorar-lo en els espais habilitats en aquest document. Les valoracions que ens proporcionin ens permetran recollir informació valuosa que contribuirà a la investigació.

El document que li adjuntem té la següent estructura:

- a. La contextualització de l'instrument d'avaluació
- b. Els criteris de validació
- c. La plantilla de validació que ha d'omplir
- d. Les seves dades

Moltes gràcies per la seva col·laboració.

Cordialment,

Foix Nonide Casals

(Signatura)

(Subirats, dilluns 22 de març del 2021)

A. La contextualització de l'instrument d'avaluació.

Els objectius de la investigació són:

O.1. Estudiar la influència del mes de naixement amb relació al desenvolupament 3-6.

O.1.1 Comparar dibuixos infantils sobre l'esquema corporal, realitzats per infants de P3, P4 i P5, segons el seu mes de naixement.

O.1.2 Identificar elements gràfics dels dibuixos infantils sobre la figura humana que puguin ser indicadors del moment evolutiu del seu autor.

O.1.3 Obtenir dades sobre l'evolució madurativa general de l'alumnat d'Educació Infantil, a partir d'entrevistes respostes per mestres i altres professionals d'aquesta etapa.

O.1.4 Extreure conclusions comparant la informació obtinguda en els apartats anteriors.

B. Els criteris de validació.

Els criteris d'avaluació seleccionats per avaluar els aspectes que ens interessin de l'entrevista són els següents:

Aspecte per validar	Criteri	Escala
Les preguntes del guió de l'entrevista	Comprensió	Escala de l'1 al 4
	Pertinença	
	Importància	

- **Comprensió:** S'entén la pregunta? Està ben expressada o redactada i no comporta ambigüitat?
- **Pertinença:** S'adequa la pregunta als objectius de la investigació?
- **Importància:** Valori entre 1 i 4 el grau d'importància que, segons el seu criteri, té la pregunta respecte als objectius de la investigació.
- **Comentaris:** Indiqui lliurement els comentaris que consideri oportuns al final de l'entrevista.

Validació de cada pregunta:

	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4

Comentaris finals:

COMENTARIS SOBRE ALGUN APARTAT O PREGUNTA

C. La plantilla de validació que ha omplir.

En el cas que l'instrument sigui un qüestionari, els ítems serien valorats de menor a major grau d'importància amb les paraules "estic totalment d'acord, d'acord, en desacord i totalment en desacord".

Validació de cada pregunta:

1. Creus que el mes en què vas néixer va influir d'alguna manera en el teu procés maduratiu i d'aprenentatge a l'escola? Per què?	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
			X			X				X		
2. Tens algun familiar directe o conegut en qui hakis observat diferències o evidències que puguis relacionar amb el mes de naixement? En cas afirmatiu cita-les.	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
		X				X			X			
3. Durant la teva experiència professional has observat diferències significatives entre l'alumnat "de principis o finals d'any"?	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
			X				X				X	
4. En quin o quins dels següents aspectes del desenvolupament evolutiu has observat més influència del mes de naixement?	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
		X					X				X	
5. Ho has observat a cada curs escolar?	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
			X			X				X		
6. Creus que existeixen variables que poden influir en l'efecte de "ser el petit o el gran de la classe"? Clica les que consideris, afegeix-ne alguna si s'escau i en cas contrari, no responguis la pregunta.	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
			X				X				X	
7. La psicòloga E. Koppitz, amb el seu Test del dibuix de la Figura Humana (DFH), determina si els canvis en el dibuix de l'esquema corporal es deuen al creixement i a la maduració del nen o nena (canvis biològics) o pel contrari, a aspectes lligats a l'aprenentatge (influència de l'entorn). Creus que és possible extreure informació fiable respecte al moment maduratiu i d'aprenentatge de la nena o el nen a partir d'aquest dibuix?	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
			X				X				X	
8. Creus que realment hi ha diferències entre aquestes nenes i nens?	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
			X			X				X		
9. En cas afirmatiu, creus que aquestes diferències es mantenen al llarg de tota l'escolarització?	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
			X			X				X		
10. Creus que seria útil canviar el criteri d'escolarització per any natural?	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4

			X				X				X	
11. Què tindries en compte per tal de pal·liar les diferències de maduració i aprenentatge entre els petits i els grans de la classe?	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X
12. Estàs d'acord amb l'afirmació "els infants del segon cicle d'Educació Infantil (3-6) nascuts a principis d'any mostren un desenvolupament i un procés maduratiu més avançat que els nascuts a finals d'any"?	Comprensió				Pertinença				Importància			
	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
				X				X				X

Comentaris finals:

COMENTARIS SOBRE ALGUN APARTAT O PREGUNTA:

- Respecte dels teus objectius contemples els dibuixos infantils. A cap pregunta fas referència en aquest aspecte que analitzaràs a la pràctica.
- Pregunta 2: Redactar millor.

D. Dades de l'expert.

Ompli, si us plau, les seves dades professionals:

Nom i cognoms	Fabícia Castro da Silva
Lloc de treball	Universitat Rovira i Virgili Departament d'Història i Història de l'Art-Àrea de la Didàctica de les Ciències Socials
Titulació acadèmica	Grau d'Educació Infantil Màster en Dificultats de l'Aprenentatge i trastorns del llenguatge
Anys d'experiència professional	4 anys

Aquestes dades són d'ús exclusiu de l'investigador i no apareixeran en la investigació final ni a cap informe o article que se'n derivi.

Moltes gràcies per la seva col·laboració

ANNEX 2: Entrevista final.

INFLUÈNCIA DEL MES DE NAIXEMENT A L'EDUCACIÓ INFANTIL

Bones!

Sóc la Foix Nonide Casals, estudiant de 4t curs d'Educació Infantil, i estic fent el Treball de Fi de Grau (TFG) sobre la possible influència del mes de naixement en el desenvolupament i la maduresa dels nens i les nenes d'aquest cicle.

Si poguessis respondre aquesta entrevista, m'ajudaria molt per tal d'enriquir la meva investigació i verificar o no la meva hipòtesi. M'hauria agradat fer-la de manera presencial, però la situació actual de pandèmia m'obliga a fer-la virtualment.

Moltes gràcies per la teva col·laboració.

*** Obligatòria**

DADES DE LA PERSONA ENTREVISTADA:

Gènere: *

Masculí

Femení

Ets mestre/a? *

Sí

No

En cas negatiu, quina és la teva ocupació?

La vostra resposta _____

De quina titulació acadèmica disposes? *

La vostra resposta _____

En quin MES de l'any vas néixer? *

La vostra resposta _____

SEGONS LA TEVA EXPERIÈNCIA PERSONAL...

En aquest apartat necessito que responguis tenint en compte la teva experiència personal, és a dir, segons el que recordis de les teves vivències com a alumne/a o com a mare/pare/familiar d'infants d'aquesta edat.

1. Creus que el mes en què vas néixer va influir d'alguna manera en el teu procés maduratiu i d'aprenentatge a l'escola? Per què? *

La vostra resposta

2. Tens algun familiar directe o conegut en qui hagis observat diferències o evidències que puguis relacionar amb el mes de naixement? En cas afirmatiu, cita-les.

La vostra resposta

SEGONS LA TEVA EXPERIÈNCIA COM A PROFESSIONAL DE L'EDUCACIÓ...

En aquest apartat necessito que responguis tenint en compte la teva experiència com a mestre/a o especialista.

1. Durant la teva experiència professional has observat diferències significatives entre l'alumnat "de principis o finals d'any"? *

- Sí
- No

1.1 En quin o quins dels següents aspectes del desenvolupament evolutiu has observat més influència del mes de naixement? *

- Desenvolupament motor i perceptiu
- Desenvolupament cognitiu
- Desenvolupament del llenguatge
- Desenvolupament social
- Desenvolupament personal

1.2 Ho has observat a cada curs escolar? *

- Sí, sempre
- De vegades
- No, mai

2. Creus que existeixen variables que poden influir en l'efecte de "ser el petit o el gran de la classe"?
Clica les que consideris, afegeix-ne alguna si s'escau i en cas contrari, no responguis la pregunta.

Escolarització 0-3

Entorn sociocultural

Relació amb els iguals

Altres: _____

3. La psicòloga E. Koppitz, amb el seu Test del dibuix de la Figura Humana (DFH), determina si els canvis en el dibuix de l'esquema corporal es deuen al creixement i a la maduració del nen o nena (canvis biològics) o pel contrari, a aspectes lligats a l'aprenentatge (influència de l'entorn). Creus que és possible extreure informació fiable respecte al moment maduratiu i d'aprenentatge de la nena o el nen a partir d'aquest dibuix? *

Sí

Sí, però s'ha de complementar amb la resta de característiques evolutives que presenten els infants de cada curs d'Educació Infantil

No

SEGONS EL TEU PUNT DE VISTA...

En aquest apartat necessito que responguis segons la teva opinió o punt de vista del tema.

1. Creus que realment hi ha diferències entre aquestes nenes i nens? *

- Sí
- No

1.1 En cas afirmatiu, creus que aquestes diferències es mantenen al llarg de tota l'escolarització?

- Sí
- Només en edats primerenques
- No

2. Creus que seria útil canviar el criteri d'escolarització per any natural? *

- Sí
- No

3. Què tindries en compte per tal de pal·liar les diferències de maduració i aprenentatge entre els petits i els grans de la classe? *

La vostra resposta _____

4. Estàs d'acord amb l'afirmació "els infants del segon cicle d'Educació Infantil (3-6) nascuts a principis d'any mostren un desenvolupament i un procés maduratiu més avançat que els nascuts a finals d'any"? *

- Sí
- No

MOLTES GRÀCIES PER LA TEVA PARTICIPACIÓ!

Foix Nonide Casals

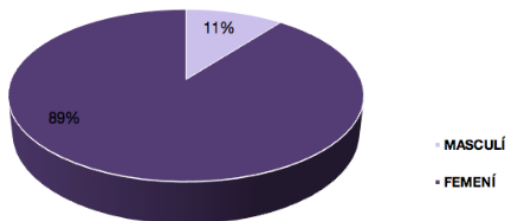
ANNEX 3: Buidatge de l'entrevista.

Dades persones entrevistades

Gènere:

Participació en la investigació tenint el compte el gènere

Ocupació:

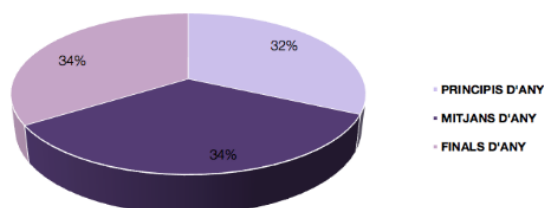
Tots exerceixen la professió de mestre o mestra. També disposen d'altres títols i hi ha especialistes de música, d'educació física, d'educació especial, de llengua anglesa,...

Titulacions acadèmiques:

- Grau en Educació Infantil.
- Grau en Educació Primària.
- Grau en Logopèdia.
- Grau en Psicopedagogia.
- Grau en Pedagogia.

Mes de naixement:

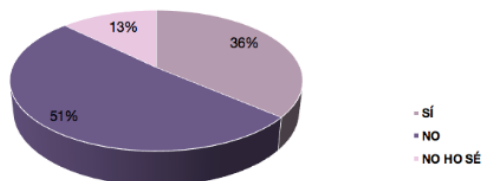
Franges de l'any en les quals han nascut les persones entrevistades

Experiència personal

El mes en que vas néixer va influir en el teu procés maduratiu/d'aprenentatge?

Creença sobre la possible influència del mes de naixement respecte el desenvolupament maduratiu i els aprenentatges

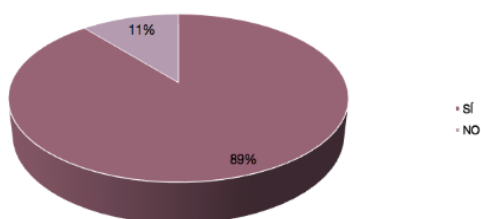

Hi ha evidències, actituds, capacitats i limitacions, situacions,... que podem relacionar amb el fet d'haver nascut a principis o a finals d'any.

Experiència professional

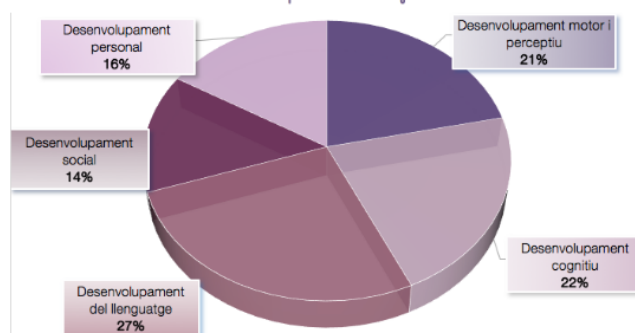
Has observat diferències significatives entre l'alumnat "de principis o finals d'any"?

Observació de diferències en l'alumnat del segon cicle d'infantil

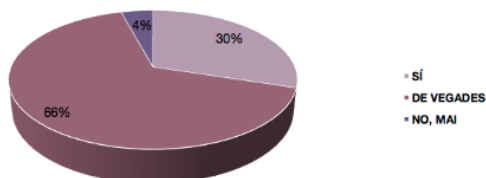
En quin o quins dels aspectes del desenvolupament evolutiu ho has observat més?

Influència del mes de naixement pel que fa a aspectes del desenvolupament infantil

Ho has observat en cada curs escolar?

Periodicitat d'aquesta influència del mes de naixement en diversos cursos escolars

Hi ha variables que poden influir en l'efecte de "ser el petit o el gran de la classe".

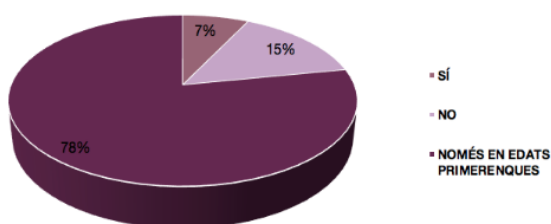
Segons el seu punt de vista...

Creus que realment hi ha diferències entre aquestes nenes i nens?

Aquestes diferències es mantenen al llarg de tota l'escolarització?

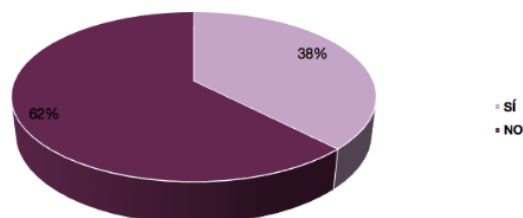
Cal tenir estratègies per a pal·liar aquestes diferències maduratives i d'aprenentatge.

Durada d'aquestes diferències inicials al llarg de l'escolarització

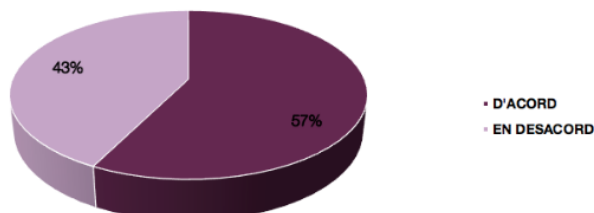
Seria útil canviar el criteri d'escolarització per any natural?

Utilitat de canviar el criteri d'escolarització per any natural

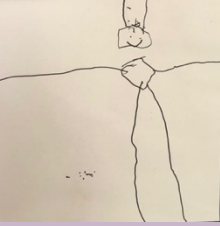

Estàs d'acord amb l'afirmació "els infants del segon cicle d'Educació Infantil (3-6) nascuts a principis d'any mostren un desenvolupament i un procés maduratiu més avançat que els nascuts a finals d'any"?

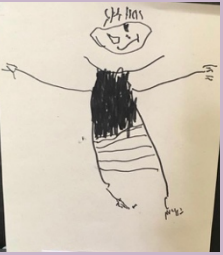
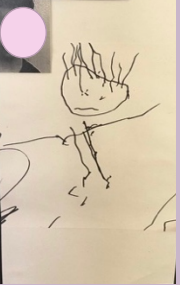

Percentatge de persones que afirmen la hipòtesi de l'estudi en qüestió

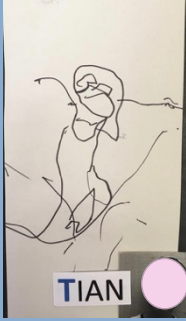

ANNEX 4: Interpretació del dibuix de la figura humana dels nens i nenes de l'Escola Rural del municipi de Subirats.

Curs P3.

	DIBUIX	INTERPRETACIÓ
<p>DUNA (3a/01)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: <i>“Figura humana amb braços al cap”</i>.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren. A simple vista s’observa l’omissió del tronc, però cal dir que és completament normal en aquesta etapa. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències, ja que està dibuixada amb pals. En la creació no s’hi especifica el gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix realitzat amb retolador negre de punta mitjana. El traç és continu i les línies precises fetes amb pressió normal. La figura està centrada, té una dimensió adaptada a la mida del full, encara que representa el cap més gros en comparació a la resta del cos.</p> <p>En relació amb un altre autor mencionat en el marc teòric, concretament Antonio Machón, podem associar aquest dibuix amb <i>“l’etapa del capgròs”</i>.</p>
<p>GUILLEM (3a/01)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: <i>“Figura humana amb braços units al tronc”</i>.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren amb excepció del cap, que no està unit al tronc per l’omissió del coll. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències, ja que està dibuixada amb pals. En la creació no hi ha distinció del gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix elaborat amb retolador negre de punta mitjana. El traç és continu i les línies són precises, tot i que en alguna zona es veuen una mica inestables i irregulars. La pressió amb la qual s’ha realitzat la creació és normal. La figura està centrada tendint a la dreta i té una dimensió adequada a la mida del full, encara que representa les extremitats més llargues del que correspondria amb relació al cap i al tronc.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb <i>“l’etapa del ninot”</i> de Machón perquè ja diferencia el cap i el tronc.</p>
<p>IRIA (3a/02)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: <i>“Figura humana amb braços al cap”</i>.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren. A simple vista s’observa l’omissió del tronc, però cal dir que és completament normal en aquesta etapa. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències, ja que està dibuixada amb pals. En la creació no s’hi especifica el gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix realitzat amb retolador negre de punta mitjana. El traç és continu i les línies precises fetes amb pressió normal, excepte algunes parts com ara els ulls, el nas, les mans i els peus que remarca amb una pressió més forta deixant una mena de gargot. La figura està centrada, té una dimensió adaptada a la mida del full, encara que representa el cap més gros en comparació a la resta del cos.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb <i>“l’etapa del capgròs”</i> de Machón.</p>
		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: <i>“Cares i figures solars”</i>.</p>

<p>MARC (3a/02)</p>		<p>Pel que fa al dibuix en si, té una integració pobre de les parts amb predomini del cap, sense tronc i extremitats poc rellevants. A simple vista s'observa l'omissió del tronc, però cal dir que és completament normal en l'etapa en què es troba. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències ni especificació del gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d'un dibuix realitzat amb retolador negre de punta mitjana. El traç és inestable en forma de gargot i les línies poc marcades a causa d'una pressió superficial. La figura està centrada, té una dimensió força gran, ja que ocupa gairebé tot l'espai disponible.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb <i>"l'etapa de la cèl·lula"</i> de Machón.</p>
<p>SELVA (3a/03)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: <i>"Figura humana amb braços units al tronc"</i>.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren amb excepció del cap, que no està unit al tronc per l'omissió del coll. En aquest cas, afegeix dits tant a les mans com en els peus. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències tot i anar vestida. En la creació no hi ha distinció del gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d'un dibuix elaborat amb retolador negre de punta mitjana. El traç és continu i les línies són precises fetes amb pressió normal. Destaca la part superior del tronc pintada amb color negre. La figura està centrada, tirant cap a la part superior del full i té una dimensió proporcionada en totes les seves parts.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb <i>"l'etapa de l'esquema humà"</i> de Machón perquè ja diferencia el braç de la mà.</p>
<p>QUIM (3a/03)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: <i>"Figura humana amb braços units al tronc"</i>.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una integració irregular de les parts que hi figuren amb unió de les extremitats entre elles fent impressió de possible tronc. S'observa ommissió del coll, quedant el cap separat del cos. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències ni distinció del gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d'un dibuix elaborat amb retolador negre de punta mitjana. El traç és continu, però es veuen línies irregulars i imprecises per la presència de petits fragments de línia escampats pel voltant del dibuix central. La pressió amb la qual s'ha realitzat la creació és superficial. La figura està centrada i té una dimensió proporcionada en totes les seves parts.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb <i>"l'etapa del ninot"</i> de Machón.</p>
<p>DYLAN (3a/03)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: <i>"Agregats"</i>.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, s'observa una figura humana molt esquemàtica, però estructurat amb cap i extremitats. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències ni distinció del gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d'un dibuix elaborat amb retolador negre de punta mitjana. El traç és continu, el cap està representat en forma de gargot i les extremitats amb línies marcades i precises. La figura està centrada i té una dimensió petita, ocupant poc espai del full.</p> <p>Podem associar el dibuix amb alguns trets de <i>"l'etapa del cercle"</i> de Machón.</p>

<p>LUCIA (3a/04)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: <i>“Agregats”</i>.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, s’observa una figura humana molt esquemàtica, però estructurat amb cap i extremitats. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències ni distinció del gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix elaborat amb retolador negre de punta mitjana. El traç és continu, el cap està representat en forma de gargot i les extremitats amb línies marcades i precises. La figura està centrada i té una dimensió petita, ocupant poc espai del full.</p> <p>Podem associar el dibuix amb alguns trets de <i>“l’etapa del cercle”</i> de Machón.</p>
<p>JÚLIA (3a/05)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: <i>“Figura humana amb braços al cap”</i>.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren. A simple vista s’observa l’omissió del tronc, però cal dir que és completament normal en aquesta etapa. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències, ja que està dibuixada amb pals. En la creació no s’hi especifica el gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix realitzat amb retolador negre de punta mitjana. El traç és continu i les línies precises fetes amb pressió normal. La figura està centrada, tirant cap a la part inferior del full i té una dimensió proporcionada a la mida del full.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb <i>“l’etapa del capgròs”</i> de Machón, tot i tenir la mida del cap més compensada.</p>
<p>MEI (3a/07)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: <i>“Figura humana amb braços al cap”</i>.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una integració difícil de les parts que hi figuren. S’observa l’omissió del tronc i uneix les extremitats al cap. Veiem una figura humana simètrica, sense transparències per ser figura dibuixada amb pals i tampoc s’hi especifica el gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix realitzat amb retolador negre de punta mitjana. El traç és continu i les línies precises fetes amb pressió normal. La figura està centrada, té una dimensió gran i ocupa tot l’espai disponible. Les extremitats les representa més llargues del que correspondria amb relació al cap.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb <i>“l’etapa de la cèl·lula”</i> de Machón.</p>
<p>TIAN (2a/09)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: <i>“Agregats”</i>.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una integració pobre i difícil de les parts que hi figuren. S’observa una figura humana en la qual les parts (cap, extremitats) s’intueixen, ja que són poc clares. Tot i això, és força simètrica.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix elaborat amb retolador negre de punta mitjana. El traç és tallat amb línies desordenades que distorsionen la imatge de l’esquema corporal. La pressió amb la qual s’ha realitzat la creació és normal. La figura s’ubica al centre del full i té una dimensió proporcionada.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb alguns trets de <i>“l’etapa del cercle”</i> o <i>“l’etapa de la cèl·lula”</i> de Machón.</p>
		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: <i>“Figura humana amb braços units al tronc”</i>.</p>

ARIADNA

(2a/10)

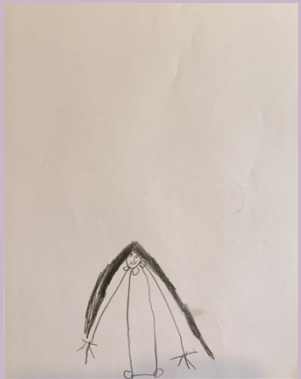
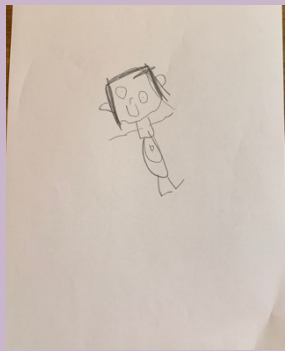
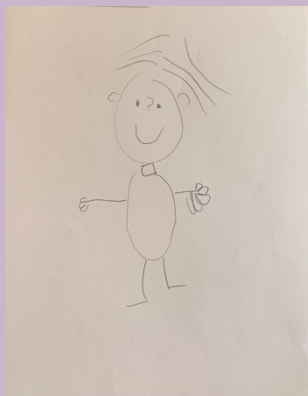
Pel que fa al dibuix en si, té una integració irregular de les parts que hi figuren amb unió de les extremitats entre elles fent impressió de possible tronc. Afegeix els peus a les extremitats inferiors. S'observa omissió del coll, quedant el cap separat del cos. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències ni distinció del gènere.

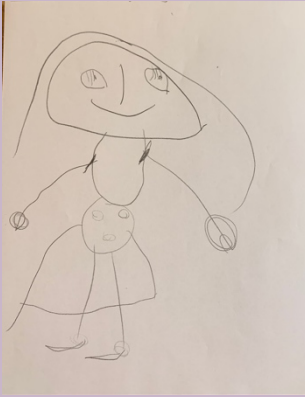
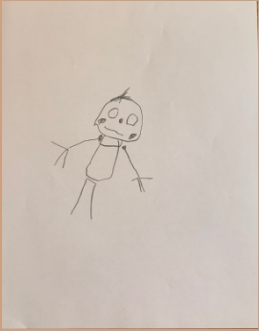

Quant als aspectes més tècnics, es tracta d'un dibuix elaborat amb retolador negre de punta mitjana. El traç és tallat i es veuen línies irregulars i imprecises. La pressió amb la qual s'ha realitzat la creació és normal. La figura està centrada i té una dimensió petita amb relació a l'espai disponible.

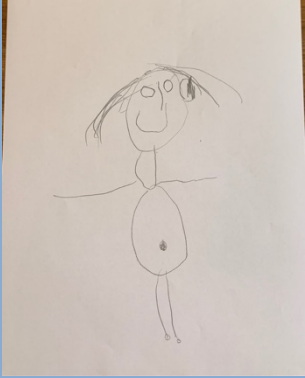
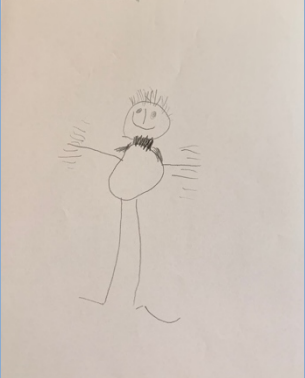
Podem associar aquest dibuix amb "*l'etapa del ninot*" de Machón.

ANNEX 5: Interpretació del dibuix de la figura humana dels nens i nenes de l'altra Escola Rural també situada a la comarca de l'Alt Penedès.

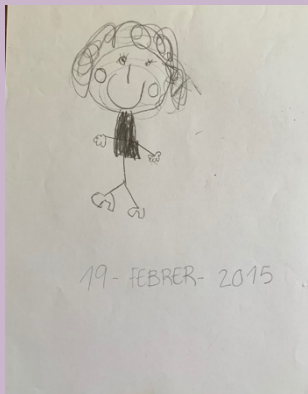
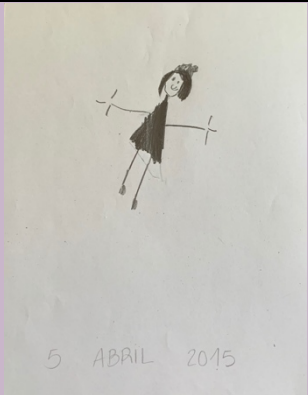
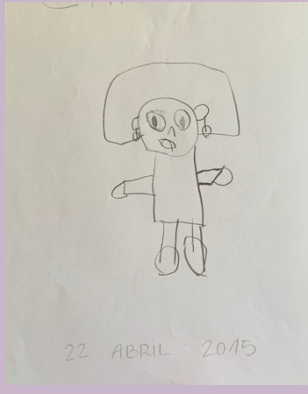
Curs P4.

	DIBUIX	INTERPRETACIÓ
<p>BLANCA (4a/02)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: "<i>Figura humana quasi completa</i>".</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren. Inclou els dits de les dues mans, espatlles i coll amb possible escot, representats amb cercles. A simple vista s'observa l'omissió de les orelles o potser les tapa amb el cabell. Veiem una figura humana simètrica i sense transparències, tot i anar vestida. En ser una nena l'autora i dibuixar-se amb cabellera i vestit, pot voler indicar gènere femení.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d'un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu i les línies precises fetes amb pressió forta, sobretot al cabell que està pintat i ressalta. La figura està centrada a la part inferior del full i més aviat té una dimensió petita, ocupant poc espai del disponible, encara que representa les extremitats inferiors més llargues del que correspondria.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb "<i>l'etapa de l'esquema humà</i>" de Machón.</p>
<p>EMMA (4a/03)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: "<i>Figura humana amb braços units al tronc</i>".</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren amb cara i cap completa, coll i fins i tot melic. A simple vista, s'observa l'omissió de les mans en les extremitats superiors. Veiem una figura humana simètrica, sense transparències ni especificació de gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d'un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu, tot i que a vegades fa traços tallats (en braços i cara). Les línies són precises, fetes amb pressió normal i remarcant el cabell amb ratlles sobreposades. La figura està centrada i té una dimensió petita en relació amb l'espai de què disposa, però és proporcionada.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb "<i>l'etapa de l'esquema humà</i>" de Machón.</p>
<p>SARA (4a/04)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: "<i>Figura humana amb braços units al tronc</i>".</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren, encara que no uneix el cabell ni les orelles al cap. També afegeix els dits de les mans, representant-los en una forma arrodonida i no utilitzant pals. A simple vista no s'observa cap ommissió. Veiem una figura humana simètrica, sense transparències ni especificació de gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d'un dibuix realitzat amb llapis. El traç és continu i les línies precises fetes amb pressió normal. La figura està centrada i té una dimensió adequada a l'espai disponible i és proporcionada a la resta del cos.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb "<i>l'etapa de l'esquema humà</i>" de Machón.</p>

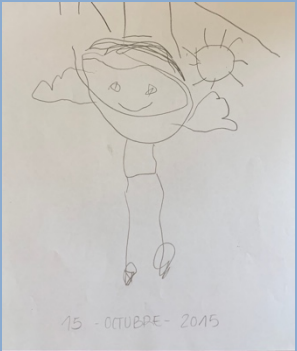
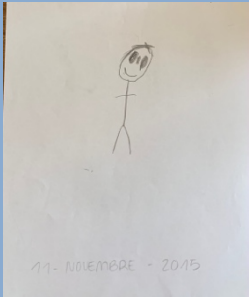

<p>BRUNA (4a/04)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: “Figura humana quasi completa”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de totes les parts. Inclou pestanyes, espatlles, mans i peus amb possibles sabates. A simple vista, s’observa l’omissió de les orelles. Veiem una figura humana simètrica, amb transparències a la part inferior del cos, concretament en les faldilles, deixant veure les cames. En ser una nena l’autora i dibuixar-se amb cabellera i faldilles, pot voler indicar gènere femení.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix realitzat amb llapis. El traç és continu i les línies també, encara que presenta certes ondulacions. La pressió utilitzada és normal. La figura està centrada, tirant una mica cap al marge esquerre i té una dimensió gran, omplint quasi tot l’espai disponible.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb “l’etapa de l’esquema humà” de Machón.</p>
<p>ROC (4a/06)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: “Figura humana amb braços units al tronc”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren amb galtes, espatlles i mans amb dits, però les extremitats inferiors es troben separades del tronc. A simple vista, s’observa l’omissió de les orelles i els peus. Veiem una figura humana simètrica, sense transparències ni distinció del gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu i les línies són precises fetes amb pressió normal, excepte el cabell ressaltat amb ratlles sobreposades i les galtes i espatlles, en forma de gargot circular. La figura està centrada i té una dimensió petita en relació amb l’espai disponible.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb “l’etapa de l’esquema humà” de Machón.</p>
<p>PAOLA (4a/07)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: “Figura humana amb braços units al tronc”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de totes les parts, doncs no s’observen omissions. Representa les mans alades. Veiem una figura humana simètrica i sense ús de transparències. En ser una nena l’autora i dibuixar-se amb cabell llarg, pot voler indicar gènere femení.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu, però una mica irregular, la qual cosa fa sensació de poca precisió en algunes parts. La pressió amb la qual s’ha realitzat la creació és normal, excepte el cabell que ressalta amb ratlles sobreposades. La figura està centrada i té una dimensió gran en relació amb el full, però proporcionada en totes les seves parts.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb “l’etapa de l’esquema humà” de Machón.</p>

<p>CLÀUDIA (3a/09)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: “Figura humana amb braços units al tronc”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren. Tot i ser un dibuix força esquemàtic, només s’observa l’omissió de les mans. Veiem una figura humana simètrica, sense transparències ni distinció del gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu i precís, fet amb pressió normal. Ressalta el cabell i el melic amb ratlles sobreposades i en forma de gargot respectivament. La figura està centrada, és proporcionada i té una dimensió adequada a l’espai disponible.</p> <p>Podem associar el dibuix amb “l’etapa del ninot” de Machón.</p>
<p>DÍDAC (3a/10)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: “Figura humana amb braços units al tronc”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren. És un dibuix força esquemàtic. Tot i així, inclou els dits de les mans i s’observa únicament l’omissió de les orelles. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències ni distinció del gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu i les línies són precises. La pressió amb la qual s’ha realitzat la creació és normal, excepte el coll i les espatlles que ressalta amb línies tallades i una pressió més forta. La figura està centrada i té una dimensió proporcionada a l’espai, però amb les cames una mica més llargues del que correspondria.</p> <p>Podem associar el dibuix amb “l’etapa de l’esquema humà” de Machón.</p>

Curs P5.

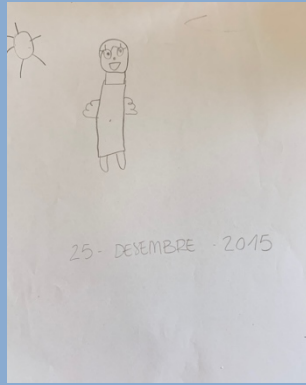
	DIBUIX	INTERPRETACIÓ
<p>CARLA (5a/02)</p>		<p>Etapla segons Rhoda Kellog: “Figura humana quasi completa”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de totes les parts amb els braços una mica desplaçats cap a la part inferior del tronc i omissió de les orelles. Tot i així, s’equilibra amb la presència de detalls com ara rínxols, pestanyes, galtes, vestit, talons,... Veiem una figura humana simètrica i sense transparències. En ser una nena l’autora i dibuixar-se amb cabellera, vestit i talons, pot voler indicar gènere femení.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix realitzat amb llapis. El traç és continu i les línies precises fetes amb pressió forta (es pot veure que ha esborrat i se segueixen veient les línies inicials), sobretot al vestit que ha pintat i ressalta. La figura està centrada, tirant cap a la part superior i té una dimensió proporcionada en relació amb l’espai i a la resta del cos.</p> <p>Podem associar el dibuix amb “l’etapa de l’esquema humà” de Machón.</p>
<p>ADA (5a/04)</p>		<p>Etapla segons Rhoda Kellog: “Figura humana quasi completa”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de totes les parts amb els braços una mica desplaçats cap a la part inferior del tronc i omissió de les orelles. Tot i així, dibuixa els dits de les mans i s’observa la presència de roba i sabates. Veiem una figura humana simètrica, sense transparències i la roba podria voler indicar gènere femení.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu i les línies són precises fetes amb pressió forta, sobretot en el cabell, la roba i les sabates que ressalta perquè ho ha pintat. La figura està centrada tirant cap a la part superior del full i té una dimensió petita en relació amb l’espai disponible.</p> <p>Podem associar el dibuix amb “l’etapa de l’esquema humà” de Machón.</p>
<p>CARLA (5a/04)</p>		<p>Etapla segons Rhoda Kellog: “Figura humana quasi completa”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de totes les parts amb representació d’un pentinat concret, orelles amb arracades i extremitats amb volum, diferenciant braç – mà i cama – peu. Veiem una figura humana simètrica, sense transparències ni distinció de gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix realitzat amb llapis. El traç és continu i les línies precises fetes amb pressió forta. La figura està centrada i té una dimensió proporcionada tant a l’espai del qual disposa com al cos que dibuixa.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb “l’etapa de l’esquema humà” de Machón.</p>

<p>ISABELLA (5a/07)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: “Figura humana quasi completa”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de totes les parts, amb extremitats superiors més senzilles que les inferiors i detalls a la roba, les sabates i el cabell (dues cues). Veiem una figura humana simètrica i sense ús de transparències. En ser una nena l'autora, dibuixar-se amb cues i aquesta roba, pot voler indicar gènere femení.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d'un dibuix realitzat amb llapis. El traç és continu i les línies precises, tot i haver algunes formes poc delimitades. La pressió amb la qual s'ha realitzat la creació és forta. La figura està centrada, tirant cap al marge esquerre del full, i té una dimensió gran amb relació a l'espai disponible. La part inferior del cos és més gran que la resta.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb “l'etapa de l'esquema humà” de Machón.</p>
<p>BIEL (5a/08)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: “Figura humana quasi completa”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de totes les parts, amb dits arrodonits, vestimenta, peus amb sabates i extremitats amb volum. Veiem una figura humana simètrica, sense transparències ni distinció de gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d'un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu i les línies són precises fetes amb pressió forta, ressaltant el cabell llarg, els ulls i el nas pintat. La figura està centrada, tirant cap a la part inferior i està ben distribuïda en l'espai.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb “l'etapa de l'esquema humà” de Machón.</p>
<p>SERGI (4a/09)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: “Figura humana amb braços units al tronc”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren. A simple vista, s'observa l'omissió de les orelles, però distingeix la mà dels dits i representa els peus. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències ni distinció del gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d'un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu, a excepció del tronc que és una mica irregular, amb ulls, mans i peus en forma de gargot circular. Les línies són precises i la pressió amb la qual s'ha realitzat la creació és forta. La figura està centrada, tirant cap al marge esquerre, i té una dimensió proporcionada amb relació a l'espai disponible i al cos, encara que les extremitats inferiors són més llargues del que correspondria.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb “l'etapa de l'esquema humà” de Machón.</p>

<p>IKER (4a/10)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: “Figura humana amb braços al cap”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si i tenint en compte l’etapa on es troba, fa una bona integració de les parts que hi figuren. Inclou el tronc i els peus, tot i que les extremitats superiors se situen al cap en forma de mans alades. Veiem una figura humana simètrica, sense ús de transparències ni distinció del gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu i les línies irregulars en algunes parts, la qual cosa provoca confusió (cap). La pressió amb la qual s’ha realitzat la creació és forta. La figura està centrada i té una dimensió proporcionada tant en relació amb l’espai com entre les diferents parts.</p> <p>Podem associar aquest dibuix amb “l’etapa de l’esquema humà” de Machón.</p>
<p>SULAIMAN (4a/11)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: “Figura humana amb braços units al tronc”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de les parts que hi figuren, tot i ser molt esquemàtic i tractant-se d’una figura amb pals. A diferència del cos, el cap està complet i només s’observa l’omissió de les orelles. Veiem una figura humana simètrica, sense transparències ni distinció del gènere.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu, les línies precises i la pressió amb la qual s’ha realitzat la creació és normal, a excepció del cabell, els ulls i el nas que remarca sobreposant ratlles. La figura està centrada, té una dimensió petita en relació amb el full, però proporcionada amb relació al cos.</p> <p>Podem associar el dibuix amb alguns trets de “l’etapa del ninot” de Machón.</p>
<p>NAIRA (4a/12)</p>		<p>Etapa segons Rhoda Kellog: “Figura humana quasi completa”.</p> <p>Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de totes les parts, amb extremitats tant superiors com inferiors amb relleu i incorporant mans i peus. Vesteix la figura i hi posa detalls. També fa transparències a ambdues extremitats. Veiem una figura humana simètrica i en ser una nena l’autora, la roba pot voler indicar gènere femení.</p> <p>Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu, les línies precises i fetes amb pressió normal excepte els cabells, els ulls, les mans i els peus que destaca pintant mitjançant la repetició de línies. La figura està centrada, tirant cap a la part superior. Té una dimensió gran en relació amb el full, però proporcionada amb relació al cos sencer.</p> <p>Podem associar el dibuix amb “l’etapa de l’esquema humà” de Machón.</p>

ANNIE

(4a/12)

Etapa segons Rhoda Kellog: ***“Figura humana quasi completa”***.

Pel que fa al dibuix en si, té una bona integració de totes les parts, encara que s’observa l’omissió d’orelles i braços, ja que fa mans alades. Tot i això, afegeix pestanyes. Vesteix la figura amb una peça de roba. Veiem una figura humana simètrica, sense transparències ni distinció del gènere.

Quant als aspectes més tècnics, es tracta d’un dibuix elaborat amb llapis. El traç és continu, les línies precises fetes amb pressió normal. La figura està situada a la part superior – esquerra del full i té una dimensió petita en relació amb l’espai disponible, però proporcionada amb relació al cos.

Podem associar el dibuix amb ***“l’etapa de l’esquema humà”*** de Machón.

